

PANTEON POLSKI

Poświęcony Kronice Walk o Niepodległość, Bohaterstwu
Żołnierza Polskiego i Pamięci Poległych o Wolność Polski.

WYCHODZI KAŻDEGO MIESIĄCA POD REDAKCJĄ Z. ZYGMUNTOWICZA

Lwów-Skrytka 98.

PKO. Warszawa 152.930. — Kwart. zł. 2.50.

CENA EGZ. 1 ZŁ.

Twórca Polski podziemnej, wyrębujący w podziemiu wyłom, by przez wierzchnię przepuścić do niewolnej Polski promień niepodległości.

Wódz wojska bez państwa!

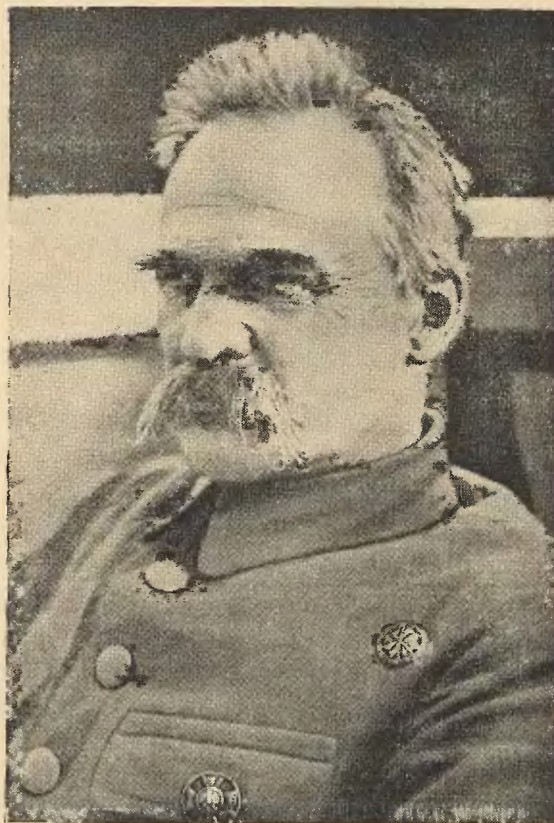
Uosobienie mocy i bohaterstwa, synonim najwartościowszych cnót żołnierskich, mąż przepotężnej struktury ducha, którego nie załamały żadne przeciwności, ani prześladowania zaborców.

Łym, jeśli zważymy, że od takiego człowieka żądamy wzniesienia się ponad ludzi i stosunki powszednie.

Człowiek doskonały — to postać jasna, krystaliczna, to postać wzniosła, niepospolita, dojrzała, o tychże walorach czynu i charakteru.

Znajdujemy je w życiu i w pracy Marszałka.

I jest rzeczą obojętną, czy jest to dziełem Opatrzności, czy też nieustannym wysiłkiem tego niezwykłego Człowieka.

Wskrzesiciel państwa i armji!

Człowiek wielki, świadczący o wielkości narodu i państwa, boć wartość tych mierzy się świetnością i doskonałością Wodzów.

I nikt temu zaprzeczyć nie może, że Piłsudski stał się Człowiekiem Wielkim, doskona-

To pewne, że Piłsudski nie jest przechodniem codziennym. Ludzie tej miary zjawiają się w momentach załamań się struktury państwowej, by dźwignąć z gruzów upadły organizm państwa, lub na gruzach starego zbudować nowy i wprowadzić go na platformę życia i trwania.

Marszałek stał się wskrzesicielem idei Chrobrego, Jagiellonów, Batorych, Żółkiewskich — by pod egidą Polski opartej o morza północy i południa, stworzyć wielką federację państw północy i południa.

W tem gigantycznym dziele jest Piłsudski osamotniony. Był nim, gdy wśród widma katorgi i szubienicy wskrzeszał ideę niepodległości, był nim, gdy wzniecał zarzewie rewolucji, był nim, gdy szlakiem Chrobrych i Batorych wkroczył w bramy Kijowa, był nim, gdy zwyciężał w 1920 r., jest nim i dzisiaj, gdy jednoczy potęgę mocarstwową Polski.

Piłsudski stał się trybunem mas!

Nie zdołał nim być świetlany Naczelnik Kościuszko, twórca Polski włościańskiej — demokratycznej, ani bohaterski ks. Józef, którego

przedzgonne słowa „Honor i Ojczyzna” dźwigają dumnie zwycięskie sztandary nasze, nie potrafił nim być niezłomny Traugutt.

Pierwszy Piłsudski umiał rzucić w masy płonący żagiew buntu przeciw ciemnicy i rozpalić czyn, któremu na imię zwycięstwo i Polska.

Piłsudski stał się Wychowawcą i Wodzem Narodu, niezrównanym znawcą duszy żołnierza, którego wychował.

I tym swoim ludziom stawia żądanie: „nie cenić dobrobytu i majątku, lecz mieć duszę wierną honorowi własnemu i honorowi Wodza”.

Dlatego dokoła Komendanta powstaje legenda, opiewa Go pieśń żołnierska, ludowa, otaczając Go nimbem wiekopomnej sławy — sławy Niezwyciężonego Wodza i Budowniczego Epoki.

Adam Błotnicki.

ZYGMUNTOWICZ Z.

Józef Piłsudski przy kaszcie drukarskiej

(1894 — 1900).

Na drugim zjeździe partyjnym P. P. S., który odbył się w pierwszej połowie lutego 1894 r. w Warszawie, zapadła między innymi uchwała wydawania w kraju pisma robotniczego dla szerokich mas.

Pismo miało mieć charakter przeważnie informacyjno-agitacyjny z wyłączeniem teoretycznych artykułów, natomiast rozszerzony miał być dział z życia bieżącego w kraju i zagranicą.

Uchwała ta wykonaną została przez wydanie dnia 15 lipca 1894 numeru 1-go „Robotnika”. W nagłówku na pierwszym miejscu umieszczono miejsce wydawania „Warszawa” i datę „Czerwiec 1894 r. Nr. 1.”, poniżej „Proletariusze wszystkich krajów łączcie się”, „Robotnik organ Polskiej Partji Socjalistycznej” i „Towarzysze, upraszamy Was o rozpowszechnienie „Robotnika”.

Numer ten, poświęcony przeważnie sprawozdaniom z obchodu majowego, zawierał słowo od redakcji, w którym między innymi czytamy:

„Spełniając obietnicę, wyrażoną w jednodziennicy, gdzie uzasadniliśmy nasze stanowisko wobec rozwoju pracy robotniczej w Polsce, zakładamy obecnie pismo, którego zadaniem jest obrona interesów klasy robotniczej. Mając na uwadze, że pismo takie, jeżeli nie chce być oderwane od życia, nie może wychodzić za granicę, zakładamy je w kraju. Umieszczać w niem będziemy w jaknajdostępniejszej dla szerokiego ogółu formie wszystko, co tylko może interesować

i pouczyć robotników, a ma bezpośredni związek ze sprawą robotniczą. Na pierwszym planie informować będziemy czytelników o wszelkich przejawach ruchu robotniczego u nas i w innych krajach; notować będziemy fakty, wpływające z nienormalnych stosunków politycznych i społecznych; krytykować każde rozporządzenie rządu, skierowane na krzywdę robotnikom; ujawniać wszelkiego rodzaju nadużycia władz administracyjnych; zdzierać maskę obłudy z naszych klas posiadających i obrońców obecnego porządku rzeczy i w ogóle stać zawsze będziemy na straży interesów klasy robotniczej i z tego punktu widzenia oświecać wszystkie objawy społeczne.

Pismo to więc jest Waszem, towarzysze-robotnicy, Wam więc je poświęcamy, pragnąc aby ono stało się Waszym przyjacielem i doradcą w codziennej walce i w Waszej działalności agitacyjnej. Mamy nadzieję, że zaradzi ono bardzo ważnemu brakowi w ruchu socjalistycznym u nas i że przyczyni się ogromnie do rozszerzenia się świadomości wśród szerokich mas pracujących.”

Pierwsza drukarnia „Robotnika” przemyciona z zagranicy przez A. Sulikiewicza, umieszczoną była w aptece Parniewskiego w małym miasteczku w Lipniszkach pow. Oszmiańskiego (dziś no Litwie Kownieńskiej). Parniewski ukończył farmację w Moskwie i z polecenia P. P. S. otworzył aptekę w Lipniszkach, by można było tam spokojnie umieścić drukarnię „Robotnika”,

i by redaktor Piłsudski mógł tam przebywać bez obawy o dekonspirację. Redakcję pisma objął Jan Stróżecki, ale właściwie redagował, składał i wydawał Józef Piłsudski, który w 1892 roku wrócił z wygnania na Syberji, pozatem pomocnym był Stanisław Wojciechowski a składał także zawodowy zecer, warszawiak, niejaki Głowacki, dawny „proletarjaczek”.

Ten nieopatrznie wszedł w bliższe stosunki z niemłodą nawet kucharką aptekarza i gdy nie chciał się z nią ożenić ona zagroziła donosem. Trzeba było w pośpiechu przenieść drukarnię do innego miejsca. Idylla małomiasteczkowa skończyła się. Zachodziły duże trudności. Sytuację uratował Al. Sulkiwicz (Michał), który skłonił N. Czarnockiego, by, po ślubie, w czasie przejazdu z żoną do majątku w pow. Słuckim — przybył do Lipniszek z dwoma próżnymi koszami — wielkich rozmiarów. W te kosze zapakowano całą drukarnię i wywieziono je do Lidy. Tam spotkały się one z koszami idącymi do Moskwy i po nadaniu już razem odeszły do majątku Naczy, gdzie przeleżały się w spichrzu do czasu osiedlenia się Czarnockiego w Mirze (pow. nowogrodzki), który tam jako lekarz praktykował. Z powodu małej praktyki i kilku lekarzy tam osiadłych — zmuszony był Czarnocki wyjechać do innej miejscowości i za namową kolegi swego Parniewskiego przesiedlił się do Lipniszek. Trzeba było znowu przenieść gdzieindziej drukarnię, narazie zapakowaną w koszach. Z początkiem 1895 r. zjechał do Mira Stanisław Wojciechowski (Długi) późniejszy Prezydent Rzplitej Polskiej i kosze zabrał do Wilna, gdzie już poprzednio wyszukano odpowiednie miejsce.

Trzeba również nadmienić, że Sulkiwicz zlikwidował także ostatnie trudności i niebezpieczeństwo, bo skłonił nieopatrzniego zecera do żeniaczki z kucharką, a nawet wyszukał mu posadę aż gdzieś pod Uralem.

W Lipniskach wyszło 6 numerów „Robotnika”. Ostatni numer dnia 24 grudnia 1894 r. Ukazanie się „Robotnika” wywarło ogromne wrażenie w kraju, tem więcej, że każdy numer zawierał ostatnie wiadomości krajowe, czytelnicy więc pewni byli, że wychodzi w kraju a bezsilność żandarmerji i ochrony dodawała jeszcze więcej znaczenia i wiary w partję, która wpływ swój coraz bardziej rozszerzała.

Przeniesienie drukarni do Wilna zajęło kilka miesięcy, wliczając w to jej bezrobocie w koszach lekarza w Mirze.

W Wilnie numer następny 7-my wyszedł dnia 7 czerwca 1895 r. w 1250 egz. poczem 3 lipca ukazał się nr. 8, 15 sierpnia nr. 9, dnia 24 września nr. 10, numer 11-ty dnia 20 listopada i numer 12-ty dnia 23 grudnia. Do dwóch numerów dołą-

czone były dodatki beletrystyczne „Z dni majowych”. Ogólna ilość „Robotnika” wyniosła około 7.550 egz., zaś dodatków około 2.520 egz.

W następnym roku tj. 1896 wyszło siedm numerów „Robotnika” z 2-ma dodatkami, i tak dnia 9 lutego nr. 13, 16 marca nr. 14, 20 kwietnia nr. 15, 3 lipca nr. 16, zaś numer 17 z dodatkiem 4 października, nr. 18, — 11 listopada i dnia 6 grudnia nr. 19. Przeciętnie wychodził „Robotnik” w 1250 egz. — Pozatem wyszło z tej drukarni jeszcze kilka odez w kilkunastu tysiącach egzemplarzy. Rok ten przebyło wydawnictwo bez najmniejszych trudności i jakichkolwiek podejrzeń ze strony żandarmów i szpiclów rosyjskich.

W 1897 r. ukazało się sześć numerów t. j. nr. 20-ty dnia 24 stycznia, 21 dnia 7 marca, 22 dnia 14 kwietnia, 23-ci dnia 29 czerwca, 24 dnia 1 października i 25 dnia 12 grudnia.

Tak więc osiągnął „Robotnik” pierwszy jubileuszowy numer tj. 25-ty przyczem obliczono, że dotychczasowe numery zawierały 298 stronice druku i rozpowszechnione zostały w 32.000 egz. Papieru potrzebowano 1.700 funtów. W tym numerze jubileuszowym wspomina redakcja o trudnościach redakcyjnych i technicznych i o wielkiej akcji pisma, które jest jawnym wyrazicielem całej klasy robotniczej, budzącej się do samodzielnego życia, do walki o swe interesy i swe ideały.

Rok 1898 jeszcze w Wilnie dał znowu pięć numerów „Robotnika”. Dnia 13 lutego wyszedł nr. 26, dnia 3 kwietnia nr. 27, dnia 10 lipca nr. 28, 11 października nr. 29, nr. 30 dnia 10 grudnia w 1600 egz. Pozatem w tej drukarni odbito kilka tysięcy egz. dodatku do nr. 29 pod tyt.: „Z warsztatów i fabryk” i innych kilka ulotek. — Przy kaszcie w r. 1899 pracował już Kaz. Rożnowski (Karolek) a cały szereg wybitnych działaczy z A. Sulkiwiczem na czele przenosił bibułę do miejsc kolportażu. W tym roku wyszły następne numery: dnia 4 czerwca nr. 31 w 1600 egz., dnia 23 lipca nr. 32, dnia 1 października nr. 33, dnia 3 listopada nr. 34 — i 31 grudnia nr. 35 w 1800 egz. Do nr. 33 dołączono dodatek dla Zawiercia w 1000 egz. i do nr. 34 dodatek w 400 egz. Również i w tym roku wyszły jeszcze odezwy, ulotki i pisma, jak „Kurjerek Robotnika”, „Górnik” i inne.

Od września tegoż roku drukarnia mieściła się już w Łodzi.

Kilkuletnie wydawanie „Robotnika” w Wilnie, przy stałych redaktorach i kolporterach mogło narazić partję na wyspę i utratę drukarni. Tem więcej zachodziła potrzeba przeniesienia drukarni i pisma do większego centrum, ponieważ nakład wzrastał i wywóz z Wilna do Łodzi lub Zagłębia stał się coraz bardziej uciążliwym.

Postanowił więc Piłsudski przenieść drukarnię do Łodzi.

W tej sprawie wyjechał tam Al. Malinowski (Władek) wybitny działacz i organizator P. P. S., który do 1898 r. przebywał w Londynie, gdzie w drukarni partyjnej nabył sztuki zecerskiej. Po nielegalnym powrocie do kraju — przybył w sierpniu 1899 do Łodzi, gdzie oglądał się za mieszkaniem dla państwa Piłsudskich i zarazem za lokalem dla drukarni. Kiedy zaś Piłsudski przybył do Łodzi, zdecydował wybór mieszkania przy ulicy Wschodniej 19 m. 4, na piętrze. — Przewieziono sprzęt drukarni z Wilna razem z urządzeniem Piłsudskich. Mieszkanie składało się z czterech pokoi i kuchni, w parterze pod tem mieszkaniem był skład bawełny i pończoch — zatem i w nocy nikt nie mógł słyszeć turkotu maszyny. Piłsudscy zamieszkali tam pod nazwiskiem Dąbrowskich, przyjęli służącą, a w kamienicy uważano pana domu za adwokata.

Współpracownik Kaz. Rożnowski pracował i jadał objady i śniadania u Piłsudskich, mieszkał zaś poza tym domem. Drukarnię urządził Piłsudski tak znakomicie, że nikt w kamienicy nie mógł się domyślić nawet, że w mieszkaniu tem jest jakaś maszyna; ba — nawet służąca nie wiedziała o tem, co się dzieje w pokoju obok. Było to już zasługą i pracą pani Marji Piłsudskiej, która w ten sposób zakonspirowała się w własnem mieszkaniu.

„Robotnik“ wychodził o 12 stronach, a praca przy napisaniu artykułów, składaniu i wydrukowaniu numeru trwała 15 do 16 dni — przeciętnie 9 do 11 godzin dziennie. Egzemplarzy drukowano około 1900. Maszyna drukarska była małą, systemu angielskiego „Model Press“ z ramą ledwie na jedną stronę „Robotnika“. W ciągu godziny można było odbijać ledwie 300 do 400 egz. — drukowało się ale ledwie 250 egz., gdyż techniczne zabezpieczenia i ostrożność w robocie zawierały dużo czasu.

Wśród takiej pracy uciążliwej i mozolnej od września do końca roku wyszły w Łodzi trzy numery „Robotnika“ w zupełności redagowane przez Piłsudskiego. W następnym roku 1900, miał w lutym wyjść nr. 36-ty. Właśnie był już w jednej kolumnie na maszynie, gdy w nocy z 21 na 22 lutego tegoż roku wpadła żandarmerja i po rewizji przeprowadzonej w mieszkaniu aresztowała Józefa i Marję Piłsudskich jako Dąbrowskich, zabierając drukarnię i zapasy papieru i druków. Stało się to przypadkiem.

Nie śniło się nawet żandarmom w Łodzi, że wpadnie im w ręce taka zdobycz. Było to marzeniem warszawsk. czynowników poszczycić się tem odkryciem; tymczasem łódzkie szpicle miały to szczęście uchwycić przez tyle lat poszukiwaną

drukarnię, a nawet przy pracy samych „generałów rewolucji“. Sensacja była tak dużą, że melowano o tem carowi jako o wielkim czynie żandarmów, którzy urosli w opinii swej władzy — nie na długo naturalnie, bo wkrótce ukazał się nr. 37 „Robotnika“, a dalsze wydawanie jego — wprowadziło władze wprost do wściekłości. Przypadek wzięcia drukarni taki miał obrót: Jak już pisaliśmy przybył do Łodzi Malinowski i tam jeszcze w sierpniu poznał go i śledził jakiś szpicel. Zgubił jednak trop i dopiero w lutym spotkał go znowu na ulicy i sprawdził, że Malinowski zakupił 8 ryz papieru w składzie Tybera przy ul. Piotrkowskiej i odwiózł to do mieszkania przy ul. Wschodniej 19.

Od tej chwili był już Malinowski ostrożnie ale nieustannie śledzony.

Dnia 21 lutego wieczorem o g. 11 wyszedł z drukarni Malinowski z Rożnowskim. Rożnowski spieszył do swego mieszkania poza drukarnią a Malinowski udał się na dworzec, skąd miał wyjechać do Zagłębia, do Dąbrowy na jeden dzień dla zabezpieczenia organizacji partyjnej od wyspy, która groziła jej z powodu zabicia prowokatora Mazura. Przy kasie kolejowej, gdzie kupował bilet tylko do Kolaszek — (tego wymagała konspiracja) — został aresztowany i oddawiony do więzienia.

Dalszym ciągiem tego aresztowania była rewizja w mieszkaniu Piłsudskich, tam bowiem szpicel widział Malinowskiego, poczem przy niespodziewanem znalezieniu drukarni — nastąpiło aresztowanie oboje Piłsudskich.

Po sześciu latach ustały pracowite uderzenia wierniej towarzyski — maszynki drukarskiej, ustała wszelka praca i głęboki smutek ogarnął partję, a przede wszystkim jej przewódców, sympatyków a także szersze koła społeczeństwa polskiego.

Wprawdzie dla dezorjentacji ochrony i żandarmów wyszedł wkrótce nr. 37 „Robotnika“ — jednak Marja Piłsudska aresztowana 22 lutego 1900 przebyła w więzieniu do 19 stycznia 1901, zwolniona za kaucją na wolność. Józef Piłsudski po dwóch miesiącach więzienia w Łodzi, przesiedział w X Pawilonie na Cytadeli do marca 1901 r. i dopiero po przewiezieniu go do szpitala Mikołaja Cudotwórcy w Petersburgu — o co robiła starania partja, został stamtąd wyprowadzony przez lekarza Mazurkiewicza. Inż. Malinowski Aleksander, dziś już nieżyjący, również członek P. P. S. (zmarł 25 grudnia 1922 w Zakopanem) — przesiedział w więzieniu dwa lata i 4 i pół miesiąca, skazany został na zesłanie do wschodniej Syberji na 8 lat, zdołał ale zbiedz w drodze z Mińska litewskiego.

„Karolek“, Kaz. Rożnowski, który mimo, że

po wyspie wyjechał do Wilna — został tam aresztowany i po 2 latach 4 i pół mies. więzienia został wysłany na 6 lat do Wierchojańska. Aptekarz Parniewski został przez bolszewików zamordowany — pod koniec wojny w Witebszczyźnie, Al. Sulkiwicz zginął jako sierżant I Brygady w 1916 r., innych życia koleje są wiecej znane i dlatego nie podajemy.

W tej słynnej drukarni odbito poza „Robotnikiem“ dziesięć numerów „Górnika“, dziesięć dodatków do „Robotnika“, dwa numery „Radomianina“ i wiele drobnych ulotek. Wykonano około dwa miliony uderzeń na tej maszynie.

Techniczny wysiłek J. Piłsudskiego przy kaszcie drukarskiej był tylko uzupełnieniem jego redaktorskiej pracy, która przez „Robotnika“ łamy przeobrażała wiele tysięcy jednostek niewolników robotniczych na obywateli polskich a którzy w latach ostatnich walk o Wolność egzamin zdali jak najlepiej.

Szkic ten oparłem na źródłach: **Materiały do Historji P. P. S., T. I i II; J. Piłsudskiego:** walka rewoluc. w zaborze ros.; **A. Malinowski:** Zbiorowa księga pamiątkowa; **Z dziejów Prasy Socjal. w Polsce; Księga Pamiątkowa P. P. S.; L. Wasilewski:** Zarys dziejów P. P. S. i wiele innych. Staralem się ustalić daty, nazwy miejscowości i wypadki, jak najściślej, tem więcej, że u biografów Piłsudskiego znajduje się wiele fałszywych dat i wiele niejasności.

MATKOWSKI WŁADYSŁAW.

NA POLACH MOŁOTKOWA

17. X. Ożywiona kanonada trwa już 14 dzień w północnej stronie jak Dolina lub Kałusz, bo trudno dokładnie określić. Wczorajsza sotnia szła właśnie z onych stron a piechota miała pójść ku Stanisławowi. Austriacy po cofnięciu się w Karpaty muszą nanowo zdobywać własny kraj. Kozacy oszańcowali się w lasku sosnowym w Tarnowicy i każdej chwili spodziewają się bitwy. Ze wszystkich stron grzmiały armaty — widocznie postępują naprzód.

18. X. W piątek pytali się chłopci kozaków, gdzie to się tak biją, że od dwóch tygodni słyszą armaty. Kozak im odpowiedział, że pod Przemysłem. Wyjaśnił im przytem: car nasz umówił się z waszym, że jeżeli wojska nasze wezmą Przemysł w 20 dniach, to Galicja będzie należała do Rosji, a jeżeli nie — to nasz car przegrał wojnę. Bombardują już 13 dni, — mówił — a więc jeszcze tydzień, ale ten wasz festunek djabelski, bo kule się go nie biorą. Tyle tam kul weszło, że nowe

DO LEGJONÓW

Poszłście złożyć ofiarę krwi
na drogiej Ojczyzny ołtarze;
poszłście pomścić boleść i łzy,
na wrogu naszym, na carze!

Pośród Syberji śnieżnych zawieji
praojców bieleją tam kości —
i Oni szli naprzód, pełni nadziei
i Oni szukali wolności!

Próbować lotu było zawczasie,
bo wówczas byliśmy sami...
Za bunt Car chłostać kazał boleśnie,
w Sybir ich pędząc, knutami!

Dziś wiódł do boju Wódz ukochany,
Rycerz bez skazy i trwogi!
On wskrzesił Polskę, skruszył kajdany.
Józef Piłsudski, nam drogi.

Żyj nam Marszałku, żyj długie lata,
bądź naszą tarczą — puklerzem;
a Polska jaśnieć będzie wśród świata —
Tobą Marszałku i Twym Żołnierzem!

Marja Cossa.

kule trafiają w dawniejsze i zdaje się wasz car wygra. — Przytaczam to opowiadanie jako charakterystyczne dla umysłowości kozactwa. Około dziewiątej ustąpiła mgła, kanonada nie milknie, ale przynajmniej wiemy, że to granie z pod Przemysła do nas dochodzi. Moskale wynieśli się z miasta w Nadwórnej i obozują na łożce. Około 10-tej otrzymałem kartkę od inżyniera ze Stanisławowa. Donosi, że tam ogromne zdenerwowanie. Nałożono kontrybucję, bo pono patrol austri. miał być nocą w mieście. Gdzie się biją nikt z mieszkańców nie wie. Po tej wieści nadeszła druga z Nadwórnej, że nasz patrol zabrał 7 kozaków, którzy patrolowali we wsi Strymbie, tuż pod Nadworną. Za chwilę sprawdziłem, że patrol legjonowy napadł z nienacka kozaków i zabrał ich kolejką leśną a inni na koniach kozackich pogнали do Pasiecznej. Jeden kozak ze Strymby uciekł i zaalarmował towarzyszków w Łojowej. Wnet też zjawiło się w Nadwornie pół sotni ko-

zaków, którzy zniszczyli kilometr kolejki i pogalopowali w stronę Pasiecznej, gdzie około 11-tej przedpoł. padły dwie salwy karabinowe, poczem kozacy zawrócili. Wieczorem byłem na szczycie Hygi (kota 704), skąd roztacza się widok aż hen po Stanisławów i wkoło na Karpaty. Kanonada w stronie Doliny trwała ciągle i nagle około 5-tej ucichła. Natomiast doszły mnie częste salwy z lasu w Chlebowce obok Bohorodczan. Trwały one ze 30 minut. W sobotę odeszli kozacy w stronę Łanczyna a do Nadwórny nadeszły oddziały rozbitków z Grabowca. Szli przeważnie pieszo i nieśli kulbaki na plecach. Za nimi szły wozy z rannymi i konie prowadzone luzem. Sześć wozów wiozło siodła i sterty czapek kozackich (papach). Wojska bowiem rosyjskie mają nazwiska żołnierzy przyszyte w czapkach. Asauł, który był w Nadwórnie mówił, że są to rozbitki z pod Stryja, gdzie miała być b. mordercza bitwa.

19. X. Kanonada ucichła. Administracja rosyjska objęła urządowanie w Sołotwinie i wywiesiła flagę rosyjską na budynku magistratu. Odbывał się w mieście jarmark, dość silnie obesłany. Urzędnik rosyjski w otoczeniu żandarmów udał się do Porohów, by i tam wprowadzić rządy rosyjskie, lecz wrócił z niczem, bo awizowano mu obecność patroli austriackiej. Na jarmarku w Sołotwinie nakazywano przyjmować ruble po kursie 3.33 $\frac{1}{3}$ K. Opowiadają, że austriacy obsadzili Körösmező a Moskale cofnęli się do Tatarowa. Przez Nadwórnę przeszedł bataljon piechoty rosyjskiej z Delatyna ku Łanczynowi.

20. X. Od rana znowu kanonada w stronie północnej od nas. W Sołotwinie pojawił się patrol strzelecki, który ranił żandarma, zabierając go do niewoli a pozostawiając ciężko rannego urzędnika rosyjskiego. Drugi żandarm był w Bitkowie i ten przez Markową i Starunię zwał ku Bohorodczanom. Czterech znowu Strzelców miało być w Bitkowie, dokąd wyjechało też dwóch urzędników z żandarmami. Byli oni w Nadwórnie, gdzie ich ostrzegano, że w okolicy krążą patrole austriackie. W Nadwórnie zastałem patrol kozacki lustrujący ulicę z karabinami, gotowymi do strzału i z palcem na cynglu. Jechali krajami ulicy Pniowskiej — pilnie bacząc po obu stronach drogi. Powracając do Mołotkowa, spotkałem dwóch żydków, którzy opowiedzieli mi o onem spotkaniu patroli strzeleckiej z rosyjską władzą cywilną. Strzelecki patrol — a było ich czterech w Sołotwinie — wezwał żandarma i urzędnika do poddania się, a kiedy ci porwali się do broni — dała ognia — i urzędnik padł z przestrzelonymi płucami, w Nadwórnie znowu miało być ponad 30 Strzelców. Zabrali furę z owsem i jednego kozaka. Za nimi to patrolował ów oddział kozaków, na który w Nadwórnie się natknąłem. Po-

jawienie się patroli naszych każe się spodziewać, że nadciąga z gór armja i że wkrótce może przyjść do starcia w okolicy Delatyna lub Nadwórny... Od strony Sołotwiny zbliża się także armja — niewiadomo czyja, bo kanonadę z tej strony słyszano przez całą noc. Wieczorem otrzymałem kartkę z Bitkowa, którą cytuję: „Jeden z naszych Panów wrócił 18 bm. z Wiednia. Przywiózł trochę gazet. Wieści niezłe, jutro je poszlę, bo są między ludźmi, którzy je pochłaniają. Gazety są z 15 bm. Przemyśl oswobodzony. Bitwa toczy się na linii Medyka—Stary Sambor. Warszawa jeszcze w rękach Moskali. Niemcy idą ku niej zwycięsko od północy. Koło Dębina także się biją. Do wzięcia Paryża daleko. Biją się na linii Reims—Lille, które jest w rękach niemieckich, jak również Antwerpja. Oblężenia Petersburga niema. Rumunja neutralna. Król Karol umarł. Turcja, Bułgarja i Włochy neutralne. W Serbji armja austr. znowu w ofensywie z powodzeniem. Ks. Jerzy ciężko ranny. Nie piszę więcej, bo właśnie przyszedł wywiad, złożony z czterech Strzelców... Jest to pierwsza gazetarska wiadomość, która przynosi pozytywne zdarczenia, mimoto czytam je z pewnym krytycyzmem, bo i my czytaliśmy w sierpniu o austrj. zwycięstwach, kiedy Moskale mieliśmy już na karku a do 4. IX. pół Galicji wschod. było w ich rękach.

Kanonada gra nieprzerwanie do wieczora, gdzieś wydaje się niedaleko. Tuż nad nami — w górach — może 6—10 klm. gruchnęły bardzo wyraźne salwy karabinowe. Lekki niebieskawym dym zasłał doliny i owiał mnie w lesie swąd spalonego prochu tak, że czuć nim ubranie. W końcu jeszcze raz wspomnę o epizodzie w Sołotwinie. Strzelcy zjawili się nagle przed urzędem gradonaczalstwa i wystrzelili raz na alarm w powietrze, wzywając urzędowe figury mochów do poddania się. W odpowiedzi chwycił ów gradonaczalnik za rewolwer, ale nie zdołał wystrzelić, bo padł z przestrzeloną piersią. Kula przeszła przez niego i kontuzjonowała gapiącą się kobietę. W ten wojenny sposób przerwano pobór podatków na podstawie wykazu austrj. zaległości.

22. X. Wokoło cisza — jak przed burzą. W nocy spadł deszcz i powietrze się ociepliło do 5° Rano. Wczoraj mieli być w karczmie dwaj po cywilnemu odziani Strzelcy, jako robotnicy, równocześnie prawie widziano 5 kozaków patrolujących w Syhłach mołotkowskich ku Bitkowi i Maniawie. W naszym znowu lesie natknęły się kobiety, zbierające podpieńki na dwóch kozaków, którzy ukryci w gąszczu lustrowali okolicę. Nocą słyszano palbę w stronie Maniawy a dziś od rana słychać huk armat od półn. zachodu. Po godzinie ucichło. Opowiadają, że nasi nie przekopali jeszcze drogi przez szczyty Karpat

w Rafajłowej, którą mają być przeprowadzone armaty. Ma tam pracować wiele setek ludzi, inni zaś opowiadają, że ci robotnicy to nasi Strzelcy! Zdenerwowanie wzrasta z powodu niepewności i braku wieści co się tam w tych górach przygotowuje. Lud okoliczny w duszy sympatyzuje z Moskwą, bo trafia mu do przekonania chytra agitacja rosyjska, że grunta i bydło polaków i żydów będą rozdawane pomiędzy chłopów. Około południa zjawił się we wsi strzelec na koniu, gdzieś po drodze zarekwiirowanym tak na oklep. Panny wyległy z dworu i oglądały go na wsze strony, bo nikt nie miał pojęcia, jak nasi Strzelcy są umundurowani. Nazywał się Michalski i pochodził z Łodzi. Szedł jako pikietą i po drodze złapał konia, by prędzej przepatrolować drogę. Zaproszeniu, by wstąpił na chwilę — odmówił i pogalopował do swoich. Moskale oszańcowują się w Jamnej, ale nadzieja wzrasta, bo nasi są już w pobliżu.

23. X. Dzień zaczął się w naprężonym oczekiwaniu, bo nadeszły wiadomości, że patrole strzeleckie są wszędzie w okolicy. I rzeczywiście po południu nadszedł patrol 11 Strzelców z 3 pułku pod komendą chorążego Kazimierza Brożka. Wrażenia, jakie na nas zrobiła ta garstka swoich najmilszych — opisać niepodobna... Było to uczucie człowieka, który po długim błędzeniu po stepie nagle spotyka — krewnego! Przyjęliśmy ich też jak rodzeństwo. Chorąży Brożek (z Jaworzna, ul. Robak) opowiedział nam krótko, że legjony zostały podzielone, jedni z Piłsudskim poszli do

Królestwa a resztę wysłała Austrija na Węgry pod wodzą generała Durskiego i ci właśnie przeszli Pantyr i idą przeciw Moskalom. Po posiłku krótkim wybrałem się z tą patrolą ku Sołotwinie, bo strzelcy nie mieli żadnych map, ani nie znali terenu. Ktoś bowiem z Sołotwiny nadesłał kartkę, że inna patrol jest w niebezpieczeństwie. Podprowadziłem oddziałek do Markowej, skąd jest do Sołotwiny w prostej linii jeszcze tylko 2 klm. i pożegnałem wesołych chłopaków krótko: Idźcie szczęśliwie w imię Ojczyzny! Już późnym wieczorem wrócił Brożek z patrolą, bo pomoc okazała się zbyt dużą. Patrole dwóch sotni kozaków weszły do miasta, gdzie było tylko czterech Strzelców. Dwóch z nich ukryło się na łożu przed mieścina a dwóch podsunęło się ku Manasterczanom, skąd nadciągała patrol kozacka i zaczęli ją ostrzeliwać, nie zdając sobie sprawy z wielkości niebezpieczeństwa, kiedy więc nadeszła patrol Brożka równocześnie, nadciągnął konny oddział Strzelców w sile 25 koni i kozacy się cofnęli. Patrol Brożka pozostała tedy we dworze i kiedy rozstawiał on warty wkoło dworu a ja przygotowałem nocleg dla miłej drużyny, weszła do pokoju druga patrol także 15 kompanji, ale II pułku Legjonów, pod wodzą plutonowego Witolda Steindla z Krakowa. Uciesze i rozmowom nie było końca do godz. 11 w nocy. Trzeba było szybko spać, bo w czas rano miałem podprowadzić oddział Steindla pod Nadwórnę, gdyż kapitan Roja nakazał im przyprowadzić żywych kozaków.

JÓZEF BIAŁYNIA CHOŁODECKI

Polacy w składzie wojsk austriackich

(Ciąg dalszy).

Pułk nr. 15 uzupełniany w okręgu Tarnopola, istniał od roku 1701 *pierwotnie jako pułk przybocznej gwardji cesarskiej z Osnabrück*. Porucznik tego pułku Karol Söldner de Söldenhofen i kadet Zimermann brali udział w spisku pułku Mazzuhelli. W dniu 1. listopada roku 1848 współdziałał pułk pod komendą majorów Trenka i Pichla przy bombardowaniu Lwowa. W roku 1866 poniósł olbrzymie straty w bitwie z Prusakami pod Skalicami (28. czerwca). Ku czci poległych w zaciętej walce 16 oficerów i 328 żołnierzy, dalej rannych 15 oficerów i 553 żołnierzy wzniesiono pomniki w Skalicach i Tarnopolu.

Przed wielką wojną dowodził pułkiem pułkownik Rudolf Rudel. Nr. 20 uzupełniany w okręgu Nowego Sącza istniał jako pułk prowincji austriackiej od roku 1861. Podoficer tego pułku Eu-

genjusz Latinik brał udział w organizacji spisku pułku imienia Mazzuhelli. Przed wielką wojną dowodził pułkiem pułkownik Stanisław Puchalski.

Nr. 24 uzupełniany w Okręgu Kołomyj. Istniał od roku 1662, pierwotnie jako pułk prowincji czeskich. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Karol John.

Nr. 30 uzupełniany w Okręgu Lwowa. Istniał od roku 1725, złożony pierwotnie z oddziałów Żuław, przyjętych do służby cesarskiej. Kapelanem tego pułku był ks. Feliks Skibiński, uczestnik spisku pułku im. Mazzuhelli. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Hugo Reymann.

Nr. 40 uzupełniany w Okręgu Rzeszowa istniał od roku 1733. Podoficer tego pułku Ferdynand Runge należał do spisku pułku im. Mazzu-

helli. Przed wielką wojną dowodził pułkiem pułkownik Józef Mican.

Nr. 45 uzupełniany w Okręgu Sanoka od roku 1816, przeniesiony z terytorjum prowincji włoskich. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Leonard Petelenz.

Nr. 55 uzupełniany w Okręgu Brzeżan, istniał od roku 1799 pierwotnie złożony z oddziałów Wallonczyków. Podporucznicy tego pułku Böhmus i Podrzycki brali udział w spisku pułku im. Mazzuhelli. Przed wielką wojną dowodził pułkiem Wojciech Zerboni di Sposetti.

Nr. 56 uzupełniany w Okręgu Wańdowice, istniał od roku 1684 jako pułk niemiecki. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Maksymilian Winckler.

Nr. 57 uzupełniany w Okręgu Tarnowa. Istniał od roku 1689, jako pułk niemiecki. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Emil Dębno Gołogórski. W uznaniu pełnych chwały czynów wojennych otrzymał pułk w roku 1868 upoważnienie do posługiwania się zamiast białej żółtą chorągwią.

Nr. 58 uzupełniany w Okręgu Stanisławowa, istniał od roku 1763 pierwotnie jako pułk francuski w służbie cesarskiej. Kapitan Szachlaci, podporucznik Boos i kapral Jan Tomik brali udział w spisku im. Mazzuhelli. Przed wojną dowodził pułkiem pułkownik Mieczysław Zaleski.

Nr. 77 uzupełniany w Okręgu Sambora. Istniał od roku 1860, uformowany z odłączonych bataljonów pułku Nr. 9 i 10. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Marceli Ławrowski.

Nr. 80 uzupełniany w Okręgu Złoczowa. Istniał od roku 1860. Uformowany z odłączonych bataljonów pułków Nr. 13 i 16 (Węgierski). Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Wojciech Letovsky, zgermanizowany Czech, który po wyparciu Rosjan ze Lwowa i powrocie wojsk austriackich w roku 1915 ulegając niecnym a zmyślonym denuncjacjom osławionej Fanny Dittner i jej współników, zapisał jako generał, komendant miasta Lwowa czarnymi zgłoskami imię swoje na kartach dziejów zaboru austriackiego. Po Letovskim objął komendę pułkownik Józef Krużlewski.

Nr. 89 uzupełniany w Okręgu Gródka Jagiellońskiego, istniał od roku 1883, uformowany z odłączonych bataljonów pułków Nr. 9, 30, 55 i 80. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Józef Mayrhofer von Grünbüchel.

Nr. 90 uzupełniany w Okręgu Jarosławia, istniał od roku 1883, uformowany z odłączonych bataljonów pułków Nr. 10, 40, 45 i 77. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Konrad Pruszenowski.

Nr. 95 uzupełniany w Okręgu Czortkowa,

istniał od roku 1883, uformowany z odłączonych bataljonów pułków Nr. 15, 24, 41 (Bukowina) i 58. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Gustaw Zimmermann.

Nr. 100 uzupełniany w Okręgu Cieszyńska, przynależnego obecnie częściowo do Polski, częściowo zaś do Czechosłowacji. Istniał od roku 1883. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Henryk Trichtel.

Obok pułków piechoty formował zabór austriacki 3 bataliony polnych strzelców, a to nr. 4 (Rzeszów) od roku 1808, Nr. 13 (Kraków) od roku 1849 i Nr. 30 (Stanisławów) od roku 1859. Konnica zaboru austriackiego składała się z jednego puku dragonów i 8 pułków ułanów.

Pułk dragonów Nr. 9 (Kołomyja) istniał od roku 1682 jako pułk Kirasjerów, w roku 1867 przekształcony w pułk dragonów. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Leopold Prager.

Pułk ułanów Nr. 1 (Kraków) istniał od roku 1791, pierwotnie jako pułk szwoleżerów. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Eugeniusz Ruiz de Roxas.

Pułk ułanów Nr. 2 (Tarnów) uformowany pierwotnie w roku 1790 jako pułk ochotniczy, przekształcony w roku 1798 w pułk ułanów. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Wojciech Le Gay Lierfels. W uznaniu zasług położonych na polu bitew nosili oficerowie na czaku ozdoby zamiast z pozłacanego metalu, z czystego srebra, żołnierze zaś łańcuszki z metalu białego.

Pułk ułanów Nr. 3 (Gródek Jagielloński) istniał od roku 1801. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Erich baron Diller.

Pułk ułanów Nr. 4 (Lwów) istniał od roku 1813. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Seweryn Ziętkiewicz. Znany był w potocznej mowie pod nazwą „Ułanów cesarskich“, albowiem właścicielami (Innhaberami) jego byli cesarze Austrii: Franciszek, Ferdynand i Franciszek Józef. Ten ostatni w dniu 50-tej rocznicy rządów ofiarował pułkowi honorową trąbkę srebrną ze złotym jubileuszowym medalem ze swoją podobizną, herbem i odpowiednią dedykacją.

Pułk ułanów Nr. 6 (Przemyśl) istniał od roku 1688, pierwotnie jako pułk dragonów, potem szwoleżerów, od roku 1851 przekształcony w pułk ułanów. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Rudolf Kranszler. Cesarz Franciszek Józef ofiarował w roku 1898 pułkowi taką samą honorową trąbkę, jaką otrzymał pułk 4-ty ułanów.

Pułk ułanów Nr. 7 (Brzeżany) istniał od roku 1758 pierwotnie jako pułk dragonów, potem szwoleżerów, w roku 1851 przekształcony w pułk ułanów. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Oskar Mold-Moldheim.

Pułk ułanów Nr. 8 (Stanisławów) istniał od roku 1718 jako pułk dragonów, później szwoleżerów, w roku 1851 przekształcony w pułk ułanów. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Henryk baron Gablenz Eskelles.

Pułk ułanów Nr. 13 (Złoczów) istniał od roku 1860, pierwotnie jako pułk ochotniczy, przekształcony w roku 1862 w stałą formację. Przed wielką wojną dowodził nim pułkownik Stanisław Ursyn Pruszyński. Pierwszym właścicielem (Inhaberem) pułku był Ludwik hr. Trani książę obu Sycylii i pod tą nazwą „Trani” zasłynął pułk w roku 1866 w czasie wojny austriacko-włoskiej na polu bitwy pod Custozzą obok Verony, a zasłynął bravurą szarżą na kilka czworoboków bitnych włoskich bersallierów, które przedarł na wylot i porozbijał. Opis wypadku tego jest przedmiotem szczegółowych rozpraw w dziejach wojny. Pułkownikiem „Trani” ułanów był wówczas Józef Rodakowski. Gdy niebawem rozchodziło się o zbadanie wartości lancy, jako oręża boju, zarządziły władze wojskowe rycerskie turnieje, przy których oddano lance w ręce biegłych w sztuce, młodych oficerów, Karola Smolika, ozdobionego dwoma medalami waleczności i Longchamps de Berier potomka francuskiej dobrze znanej w Polsce rodziny, późniejszego generała wojsk niemieckich.

Pułki artylerji polowej uzupełniały się Nr. 1 w Krakowie, Nr. 3 w Krakowie, Nr. 28 w Przemyślu, Nr. 29 w Jarosławiu, polowe haubice Nr. 10 w Przemyślu, Nr. 11 we Lwowie, oddziały konne Nr. 1 w Krakowie, Nr. 10 w Jarosławiu, Nr. 11 we Lwowie, ciężkie konne nr. 2 w Krakowie, Nr. 3 w Przemyślu, Nr. 6 w Krakowie, Nr. 3 w Przemyślu, Nr. 6 w Krakowie, Nr. 8 w Przemyślu, pułki artylerji fortecznej Nr. 2 w Krakowie, Nr. 3 w Przemyślu, Nr. 5 w Krakowie, Nr. 6 w Krakowie i we Lwowie, bataljony pionierów Nr. 9 w Krakowie, Nr. 10 w Przemyślu, Nr. 11 we Lwowie, dywizje trenu Nr. 1 w Krakowie, Nr. 10 w Przemyślu, Nr. 11 we Lwowie.

Pułki piechoty Obrony Krajowej rekrutowały się Nr. 16 w Krakowie, Nr. 17 w Rzeszowie, Nr. 18 w Przemyślu, Nr. 19 we Lwowie, Nr. 20 w Stanisławowie, Nr. 32 w Nowym Sączu, Nr. 33 w Stryju, Nr. 34 w Jarosławiu i Gródku Jagiellońskim, Nr. 35 w Złoczowie, Nr. 36 w Kołomyży, niemniej pułki konnicy Obrony Krajowej (ułani) Nr. 1 we Lwowie, Nr. 3 w Rzeszowie i oddziały artylerji Nr. 43 we Lwowie i 45 w Przemyślu.

Wydatny, jak widzimy z powyższego zestawienia materiału w ludziach czerpała Austria na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej dla swoich różnorodnych formacyj wojskowych, to też, gdy w czasie światowej wichury powołano do obrony tronu Habsburgów, ponadto także pospolite ruszenie, zapełnił posiew Anioła śmierci obficie

młodzieżą polską pobojuwiska lat 1914—1918.

Dobiegając do kresu naszej skromnej opowieści nie możemy pominąć trzech szczegółów charakteryzujących stanowisko zajmowane przez rodaków naszych w składzie wojsk austriackich. Z dawna istniał, jak wiadomo z dziejów, zwyczaj, iż synowie Polski uczyli się sztuki wojennej za granicą, a zwłaszcza wśród zachodnich państw Europy. Powracali oni później do ojczyzny i oddawali jej do usług swoje siły i zdobytą wiedzę. Najwyższe stanowisko, godność Marszałka wojsk austriackich, piastował w pierwszej połowie XVIII. stulecia (w latach 1733—1745) Teodor Książę Lubomirski. Po rozbiórce Polski nadała Austria godność Marszałka Adamowi Księżu Czartoryskiemu (roku 1805—1833). Książę Czartoryski był więc marszałkiem wojsk austriackich w czasie kampanji cesarza Napoleona i Księcia Józefa Poniatowskiego (roku 1809), tudzież bitwy narodów pod Lipskiem (1813), a więc w epoce, w której krewny jego „rycerz co walczył bez trwogi i żył bez skazy” Józef Książę Poniatowski, dawny oficer wojsk austriackich, staczał boje po stronie Wielkiego Napoleona i zginął bohaterską śmiercią.

Trzy lata przed nadaniem Księżu Czartoryskiemu godności marszałka Austrii otrzymał tenże godność właściciela (Inhabera) pułku 9-tego (stryjskiego). Z godnością tą były dawniej połączone pewne obowiązki, a także przywileje, między innymi wpływ na nominacje oficerów pułków.

(C. d. n.)

SPROSTOWANIE. W zeszycie Nr. 65 *Panteonu Polskiego* z miesiąca lutego 1930 wkradły się do artykułu J. B. Chołodeckiego p. t. „Polacy w składzie wojsk austriackich” błędy drukarskie, które niniejszem prostujemy.

Naczelnik wyprawy z roku 1863 na Tomaszów, Jan Czarnecki używał przydomku „Bończa”, (a nie Rańcza).

Pułkownik poległy pod Radziwiłłowem zwał się Franciszek Horodyński, (a nie Hordyński).

Pułkownik Karol Kalita używał przydomku Rębajło, (a nie Rybajło).

Zmarły wskutek ran odniesionych w bitwie pod Borowem i Łążkiem 22. września 1863 major zwał się Edmund Śląski, (a nie Śląski).

Właściciel 30-go Lwowskiego Pułku Piechoty zwał się Nugent de Westmeath, (a nie Westenrath).

Właściciel 40-go Rzeszowskiego Pułku Piechoty zwał się baron Koudelka, (a nie Kondecki).

Pułkownik 10. pułku piechoty zwał się Schatzl (a nie Schate), pułkownik 38. pp. zwał się Haugwitz (a nie Haugritz). Właściciel 55. pp. zwał się di Casalanza, (a nie Casalonza).

Kapitan Teodor Skwirczyński używał przydomku Skuba (a nie Skiba).

JAN STAROŚCIAK.

Z dywizją polską na Syberji

Stacja Tajga pozostała poza nami. W niej stoczyła największy bój V-ta Polska Dywizja Syberyjska, gdzie też straciła najwięcej — ze wszystkich dotychczas stoczonych i razem wziętych bitew — swych żołnierzy, którym pogrzeb wyprawił zwycięski wróg, grzebiąc ich w jednej mogile pod twardą, obcą, tak nieprzychylną dla plemienia polskiego, ziemią Syberji.

W kilka godzin później, pomieszani zupełnie ze sobą, bez dowódców niemal, pieszo lub przyczepieni do przejeżdżających eszelonów dotarliśmy do stacji Aużerka, noszącej tę nazwę od wielkich kopalń węgla kamiennego, położonych tuż przy linii kolejowej. Na stacji panował potężny ruch. — W pierwszej chwili obawialiśmy się powstania ze strony kilku tysięcy rzeszy górników, lecz na nasze szczęście do tego nie doszło.

Po trzygodzinnym postoju, już późną nocą, zaniepokoił się, dlaczego nie posuwamy się wprzód tylko stoimy w miejscu. Wyszedszy każdy na swoją rękę z wagonów, poczęliśmy się posuwać obok całego olbrzymiego węzła eszelonów tak naszych jak i rosyjskich a uszedłszy dość daleko naprzód, dowiedzieliśmy się, że przed nami na skutek braku opału uległo zamarznięciu kilka parowozów, które stojąc na jednej linii z naszymi eszelonami i tamując tem samem przejazd uniemożliwiły dalsze posuwanie się naprzód.

Na wieść o tem wśród nas wszystkich, którzy zajmowali tylne eszelony zapanowała konsternacja, zaś w następnej chwili wszyscy poczęli opuszczać tłumnie swe wagony a pozostawiając cały dobytek na pastwę losu, udali się w dalszą drogę piechotą.

Na przodzie przed nami stało kilkanaście eszelonów należących do ministerstwa byłego rządu Kołczaka wioząc swych dygnitarzy i wyższych urzędników, którzy również dowiedziawszy się o sytuacji, pozostawiając cały swój olbrzymi dobytek, zabrawszy małe węzłki ruszyli pieszo.

Cała linja kolejowa była zajęta teraz przez korowód wojska i ludności cywilnej poruszający się w kierunku następnej stacji Sudżenka, mając obok siebie kilkudziesięciu wiorstowy nieprzerwany sznur podwód posuwających się gościńcem jeszcze z Nowonikołajewska.

Do stacji Sudżenka położonej również przy kopalniach węgla przybyliśmy w ten sposób nad ranem. — Każdy z nas czuł się teraz naprawdę bezdomnym i opuszczonym.

Na stacji stała cała falańga pociągów, z których część naszych, które zdążyły wyruszyć z Tajgi

przed bitwą, unikając tym sposobem podobnego nam losu.

Porozmieszczani po innych naszych eszelonach lub też pieszo, poczęliśmy posuwać się w stronę Marijińska, gdzie przybyliśmy na dzień następny. — Stacje kolejowe spotykane podczas drogi, podobne były do siebie, jak dwie krople wody. Wszędzie panował ruch i bezhołowie, nieopisane krzyki i hałas. Po bitwie w Tajdze rozluźniła się dyscyplina, wszystko co żyło uciekało na wschód i żadna też siła nie byłaby zdolną do zatrzymania tej fali.

Pomiędzy nami a wojskiem rosyjskiem dochodziło często do poważnych incydentów i konfliktów zbrojnych, które cudem niemal likwidowane były bez przelewu krwi.

Po przybyciu na stację, każdy komendant eszelonu pragnął jaknajprędzej wyjeżdżać naprzód, a gdy nasi komendanci stacji poczęli mu perswadować, że w myśl programu kolejka jego jest druga lub dziesiąta, ten ostatni groził niezwłocznie użyciem broni w razie nie wypuszczenia go natychmiast w dalszą drogę. — Na tem to tle powstawały wszelkie konflikty zabierające wiele drogiego czasu, a każda groźba rosjan odparta była naszym zbrojnym wystąpieniem, poczem ci ostatni musieli stałe kapitulować, poddając się istniejącym porządkom rzeczy.

Po przybyciu do Marijińska zastaliśmy tutaj prócz licznych pociągów naszych i rosyjskich, także misję angielską, która ledwie zdążyła przebić się przez bolszewików z Tomska.

Niemal na samej stacji, przejeżdżających witał ponury, grozą przejmujący obraz w postaci kilkadziesiąt zamarzniętych na kość trupów — poukładanych jeden obok drugiego na śniegu. Pochodziły one z katastrofy kolejowej z przed dwóch tygodni, a powstałej przez rozebranie szyn kolejowych przez bolszewickie oddziały partyzanckie. Ci ostatni wykonując stale zamachy na pociągi wojskowe, czynili szalone szkody wojsku i nierzadko ludności cywilnej. Rząd Kołczaka pragnąc dać dowód, że bolszewicy taktyką swoją napadów na pociągi mordują ludność nie z wojną nie mającą wspólnego, rozkazał trupy wystawić na widok publiczny. — Nie rzadko też spotykaliśmy po drodze wisielców bolszewickich straconych przed tygodniami, którymi też dla odstraszającego przykładu udekorowano przydrożne drzewa lub słupy telegraficzne. Lecz wszystkie tego rodzaju represje, bicia i masakrowania miały wręcz odmienny skutek, gdyż bolszewicy z tem zaciętszym uporem zwalczali akcję

Kołczaka odpłacając się stokroć gorszymi represjami w stosunku do pojmanych wojsk rządowych.

Pozostawiwszy poza sobą Marijińsk, po przekroczeniu szeregu mniejszych stacji przybyliśmy do Aczyńska. Podczas ostatniej drogi, jak gdyby wyłącznie na naszą zagładę, spotykaliśmy wagony z zawartością materiałów wybuchowych i tylko dzięki jakiemuś szczęściu uniknęliśmy kilkakrotnie podróży do nieba, gdyż bardzo często żołnierze nasi po rozbiciu takiego wagonu, bez przedsięwzięcia najmniejszych środków ostrożności — długo rozpatrywali jego zawartość, nie wiedząc, że mają w swym ręku ekrazyt, pyrokselinę lub bawełnę wybuchową.

Stacja Aczyńsk w chwili naszego przybycia przedstawiała obraz zupełnego zniszczenia. Całe pociągi były porozrywane i spalone, tory pozawalone odłamkami żelaza i zwęglonymi trupami ludzkimi. Budynek stacyjny był zupełnie zdemolowany.

W następstwie dowiedzieliśmy się, że w dniu poprzedzającym nasz przyjazd miała tutaj miejsce eksplozja wagonu ekrazytu. Wybuch był tak silny, że części wagonów jak koła, osie itp. zostały odrzucone od stacji na przestrzeni trzech wiorst zasypując całe miasto, gdzie też powstały olbrzymie szkody, pochłaniając wiele ofiar ludzkich.

(C. d. n.).

W dniu Imienin Komendanta — redakcja Panteonu Polskiego przyłącza się do licznych szeregów składających dziś życzenia Wodzowi, który zwycięską wojną w 1920 r. zakończył stuletnią przeszło walkę o Wolność i Niepodległość Polski.

Notatki

General Camon. Zwycięski manewr marszałka Piłsudskiego przeciw bolszewikom. Studium strategiczne z francuskiego przełożył Józef Andrzej Teslar. Warszawa 1930. Cena 3.50 zł.

Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy wydał przed kilku dniami tę pracę w polskim przekładzie pióra mjr. Józefa Andrzeja Teslara p. t. „Zwycięski manewr marszałka Piłsudskiego przeciw bolszewikom”. Praca gen. Camona dzieli się na dwie części. W pierwszej autor podaje zwięzłą historję manewru Marszałka, rozpatrywanego wyłącznie ze stanowiska strategicznego. Część druga jest rozbiorem krytycznym tego manewru w celu wyciągnięcia z niego pouczających wniosków.

Gruntowna i wnikliwa analiza doprowadziła gen. Camona do wniosku, że „napoleoński manewr marszałka Piłsudskiego na tyły armji czerwonych w chwili, gdy usiłowały one zdobyć warszawskie przedmieście, ocalił Polskę.

Interesująca praca gen. Camona jest bardzo na czasie, gdyż zarówno we francuskiej jak i polskiej literaturze przedmiotu nagromadziło się co do oceny kampanji 1920 r., a zwłaszcza co do roli i znaczenia manewru marszałka Piłsudskiego mnóstwo nieporozumień i opinij sprzecznych, a częstokroć bezpodstawnych. Autorytatywna praca gen. Camona usunie te nieporozumienia, rzucając na wypadki sierpniowe 1920 r. snop światła prawdy historycznej opartej na trzeźwej analizie krytyczno-porównawczej.

Przegląd Hist. Wojsk. R. II. Tom II. Z. I. Pod red. mjr. O. Laskowskiego, zawiera między innymi:

Kpt. H. Zieliński — Wyprawa Sobieskiego na czambuły tatarskie, Wolińskiego Żórawno, por. Dąbrowskiego Operacja wiedeńska 1603 r., mjr. Lipińskiego. Materiały i źródła do wojny Smoleńskiej. Pozatem tegoż Wolińskiego Przyczynki do wojny 1676, mjr. Laskowskiego Relacje wyprawy wiedeńskiej 1683 r. i wiele innych artykułów, recenzji i sprawozdań. Cena zeszytu 6 zł. Zamówienia należy przysłać do Wojskowej księgarni w Warszawie N. Świat 69.

Chołodecki Białynia Józef — Lwów w czasie okupacji rosyjskiej 3 września 1914—22 czerwca 1915. Lwów 1930. 8°. str. 179.

Nakładem wydawnictwa „Wschód” pod redakcją zasłużonego prof. uniwersyteckiego J. Kazimierza we Lwowie, Dąbkowskiego, opuściła prasę nader cenna książka Józefa Chołodeckiego p. t. „Lwów w czasie okupacji rosyjskiej od 3 września do 22 czerwca 1915 r.” Z własnych przeżyć i spostrzeżeń, skrzętnie zanotowanych wybrał autor to, co dla czytelnika jest koniecznym, by przed oczyma jego mógł się przesunąć obraz tych czasów, nie tak dawnych a jednak już zapomnianych a dla wielu nieznanych zupełnie.

Spisał więc autor wszystko cokolwiek miało miejsce we Lwowie od czasu zamordowania arcyks. Ferdynanda aż do powrotu wojsk austr. do Lwowa w czerwcu 1915 r. względnie do chwili opuszczenia miasta przez Rosjan, którzy wywieźli 37 brańców, wśród nich i autora.

Trudnem jest podać dokładniejszą treść tej książki, w której przewija się jedno tylko: polski Lwów — umiał zachować swą polskość nawet wśród armat rosyjskich i nie złały go ani srogi rząd gubernatorów, ani zaborcze dążenia samego Mikołaja II-go, wygłoszone do „tłumów” we Lwowie o jednej, nierozdzielnej Rusi — ani głód i nędza! Lwów z prezydentem swoim dr. Rutowskim dumnie dzierżył sztandary polskości i przekazał je w 1918 r. najmłodszemu pokoleniu — które w ciężkich walkach utrzymało miasto przy Macierzy.

Trzeba uznać tę pracę niezmordowanego pisarza i działacza i polecić ją szczerze.

Stanisław Falkiewicz: CHORĄGIEW. Opowiadania żołnierskie z czasów wielkiej wojny. Z ilustracjami K. Mackiewicza. Warszawa, 1930. Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy. Cena 1.60 zł.

Książka Falkiewicza jest udatną próbą nowelistycznego ujęcia bojów i życia Pierwszej Brygady Legjonowej w początkowych miesiącach wojny. Szczery, głęboko odczuty liryzm jest najistotniejszą cechą talentu autora. Jego proste bezpretensjonalne obrazki dzięki swej plastyczności i żywoci jakoteż dzięki walorom uczuciowym, głęboko zapadają w serce czytelnika i uczą go kochać naszego piechuro legjonowego. Zbiór opowiadań Falkiewicza wchodzi w obręb „Biblioteczki Żołnierza Polskiego”, jako jej tomik dziesiąty. Ze względu na swój temat i sposób ujęcia, opowiadania te nadają się znakomicie zarówno jako celowa lektura dla szeregowych jak też i dla szerszych sfer społeczeństwa.

Na ogólną pochwałę zasługują świetne ilustracje K. Mackiewicza, zdobiące książeczkę.

Od Redakcji.

Dnia 23 lutego odbył się w Warszawie w 11-tą rocznicę walk w obronie Kresów Wschodnich Zjazd Koleżeński „Orląt Lwowskich” byłych żołnierzy 4 baterji haubic pol. 8 pap, formowanej w Rembertowie w listopadzie 1918 r. w pamiętnych dniach rozbrajania okupantów niemieckich.

Skład baterji stanowili wówczas w większości akademicy wyższych Uczelni, którzy porzucili ławy szkolne, by bronić swą pierś granic Zmartwychwstałej Ojczyzny.

Szczególnie odznaczyła się 4 baterja w zaciętych bojach w czasie oblężenia Bełza przez przeważające 10-krotnie siły nieprzyjaciela; to też za swe czyny baterja była wymieniana w komunikatach Sztabu Generalnego.

Uchwalono między inn. wydać „Księgę Pamiętkową” o bojach 4 baterji haubic o wschodnie rubieże Rzeczypospolitej, opracowaną przez specjalnie wyłoniony Komitet redakcyjny.

Do zeszytu 66-go dołączamy Bibliograficzne zestawienie artykułów i ilustracji umieszczonych w rocznikach I—VI włącznie (Nr. 1—63). Wydanie tego zestawienia wymagało dużo czasu i pracy a również pociąga za sobą znaczny koszt. Prosimy naszych Czytelników, by zechcieli uwzględnić nasz nadzwyczajny wydatek i za załączone zestawienie nadesłali po 1.20 gr.

Przy tej sposobności powiadamy, że gotowi jesteśmy naszym stałym Czytelnikom od 1924/5 roku, ewentualne braki w kompletach uzupełnić bezpłatnie — w miarę posiadania przez nas żądanych zeszytów.

Kompletów nie posiadamy. Luźne zeszyty z 1925—1929 r. są jeszcze do nabycia w administracji.

Wielu Czytelników nie uiściło jeszcze przedpłaty na 1 kwartał b. r. Prosimy o to.

Wszystkim, którzy nadesłali przedpłatę na cały rok 1930 wysyłamy równocześnie premje książkowe.

Kto z Czytelników jeszcze nie zjednał — jednego prenumeratora — niechaj uczyni to niezwłocznie. Pismo nasze opiera się tylko na przedpłacie.

W najbliższym czasie opuści prasę książka p. t. **Komendant podziemnej Warszawy**, z bogatą treścią i ilustracjami — z życia i czynów bohatera legjonowego ś. p. T. Żulińskiego i z czasów P. O. W. w 1914/15 r. — Zamówienia nadsyłać do administracji. — Cena dla naszych Czytelników tylko 3 zł.

PANTEON POLSKI

Poświęcony Kronice Walk o Niepodległość, Bohaterstwu
Żołnierza Polskiego i Pamięci Poległych o Wolność Polski.

WYCHODZI KAŻDEGO MIESIĄCA POD REDAKCJĄ Z. ZYGMUNTOWICZA

Lwów-Skrytka 98.

Bibliograficzne zestawienie artykułów i ilustracji Nr. 1—63 z lat 1924—1929 włącznie.

Pierwsza liczba oznacza numer „Panteonu Polskiego“, następne liczby oznaczają stronę tego numeru (zeszytu). W roczniku II-gim t. j. 1925 oznaczone były zeszyty numerem porządkowym w 1925 r. i numerem od 1-go t. j. od 1924 r. W zestawieniu podajemy tylko numery porządkowe od 1-go z 1924 r. do 63-go z 1929 r., zatem z 1925 r. te w klamrze.

Zestawienie działów:

Artykuły okolicznościowe.

Dzienniki, pamiętniki i wspomnienia z ruchu
niepodległ. przed 1914 r., z Legionów, Forma-
cyj polskich, P. O. W. i z walk Wojska pol-
skiego.

Kroniki działań, opisy walk, bitew, potyczek
i przyczynki do historii Legionów Polskich.

Notatki bibliograficzne.

Obrona Lwowa.

Piłsudski Józef.

Poezje.

Polegli i zmarli w Legionach, w Formacjach pol-
skich, w obronie Lwowa i w Wojsku polskiem.

Ilustracje: Rysunki, Fotografje:

Cmentarze, pomniki, uroczystości pogrzebowe
i odsłonięcia pomników i tablic.
Obrona Lwowa:

Piłsudski Józef.

Portrety i grupy portretowe.

Szlakiem Legionów i W. P.

ARTYKUŁY OKOLICZNOŚCIOWE.

- Bandurski Wład. dr. Biskup wśród Legionistów w czasie świąt Bożego Narodzenia w 1915 r. — 5—2.
- Bandurskiego ks. Biskupa kazanie (Wilno) — 48 3, 4.
- Bandurskiego Wł. dr. Biskupa Jubileusz 40-lecia kapłaństwa — 36—2.
- Błotnicki A. Viola — 32—7, 8, 9; 33—8, 9, 10; 34/35—8, 9, 10; 36—7, 8.
- Bohatera śmierć kresowczyka w walce o Lwów (Włodz. Skibniewski) — 50—5, 6, 7; 51—10, 11.
- Chołodecki Białynia Józef, Polacy w obronie swobód Ukrainy w r. 1918 — 39—1, 2, 3, 4, 5.
- Cmentarze legionowe — 11—13.
- Cmentarzyk legion. w Marcinkowicach — 51—6.
- Chołodecki Białynia Józef, Niedoszłe granice zach.-ukr. republiki — 62—4, 5.
- Chołodecki Białynia Józef, Rosyjskie rabunki we Lwowie 1914—1915 r. — 44—7, 8.
- Chołodecki Białynia Józef, Tadeusz, Jan i Halina Dołęga—Grabscy — 23—9, 10, 24—12, 13, 14.
- Dokumenty histor. z przed 10 laty — 50—4, 5.
- Dziesięciolecie walk II. Brygady Leg. Pol. pod Mołotkowem — 4—2.
- E. W., Niedola Legionistów — 15—7.
- Gajl-Kot, Opieka nad więźniami politycznymi w Lublinie 1918 r. — 46/47—7, 8.
- *** (Ideowy ruch w II półr. 1927 r.) — 40—1, 2.
- Kalafarski Jan, Co Gręboszów pamięta o pierwszych poległych bohaterach za Ojczyznę — 4—1.
- Kalafarski Jan, Groby Legionistów w Gręboszowie — 8—4.
- Kisielewskiego Sławka patrol ostatni — 7—2.
- *** Komendantowi i Zjazdowi P. O. W. 19. III. 1929 r. — 55—1, 2.
- Kto się bił o Polskę — 37—15.
- Lednicki Aleks., W rocznicę śmierci pierwszego Prezydenta śp. Gabriela Narutowicza (przemówienie w Łodzi) — 28—1, 2.
- Maj A., Bohaterom z Polskiej Góry — 40—12.
- Maj A., Z życia, trudów i bohaterstwa Legionów (Adolf Staszkiwicz) — 48—16.
- Nadanie „Parasola“ w 1916 r. — 46/47—13.
- Na polu Chwały (Falkowscy Cz. i Klem.) — 12—14.
- Olexińska M. J., Polskie pseudonimy wojsk. — 36—2, 3, 4; 37—5, 4, 5, 6; 38—8, 9, 10; 39—7; 40—5, 6, 7, 8; — 41—8, 9, 10; 42—10, 11, 12; 43—6, 7, 8; 44—5, 6, 7; 45—5, 6, 7; 48—11, 12, 13.
- O rycerzu niezłomnym (Lis—Kula) — 25—11, 12, 42—16.
- Organizacje wojskowe w Małopolsce przed wojną 1914 r. — 49—11, 12.
- O żołnierzu bohaterze (Kurpiel Tad.) — 11—8.
- Pamięci Franciszka Pększyc—Grudzińskiego — 3—8.
- Pamięci podoficera Lazzariniego przez J. Woźniakowskiego — 11—4.
- Pększyc Franciszek, Krwawi się serce (Fr. Pększyc—Grudziński) — 33—6, 7, 8.
- Polskie formacje wojskowe przed wojną i w czasie wojny — 29—5.
- Rogowski Jan dr., W rocznicę — 17—17.
- Rzewski-Srebrzyński A., Dziesięć lat temu (więzienne zapiski) — 43—8, 9, 10.
- Smolik Przesław, Konieczny Włodz. — 57—15.
- Spis więźniów ideowych w Lublinie 1918 r. — 40—12.
- Sprostowania — 53—13; 60/61—19.
- Święto Legionowe na Wołyniu 46/47—16, 17.
- Szczerski Gustaw, Aresztowanie oficerów 4 p. p. Leg. pol. w sierpniu 1917 pod Przemyślem. — 19—2.
- Szumski Jan dr. Szlakiem mogił legionowych — 50—8, 9.
- Sz. (Szumska S.) Zaduszek w Bielsku w 1915 r. — 1—6.
- Uroczystości i odsłonięcie pomnika w Czarkowej — 49—1, 2, 3.
- Zapomniana rocznica — 44—11.
- Zawisłanka Z. Szósty sierpień 1914 r. (Rozmyślenia historjograficzne) — 17—21.
- Z dokumentów dotyczących Legionów — 48—16.
- Z martyrologii polskiej (Rodzina Skibniewskich) — 38—3, 4, 5.
- Zygmuntowicz Z., W dniu naszego święta — 17—2.
- DZIENNIKI, PAMIĘTNIKI I WSPOMNIENIA**
Z RUCHU NIEPODLEGŁOŚCIOWEGO PRZED
1914 R., LEGJONÓW, FORMACYJ POLSKICH,
P. O. W. I Z WALK W WOJSKU POLSKIM.
- Bajończycy — 15—5, 6.
- Białoń S., Kaniów—Meklenburg — 44—1, 2, 3; 45—2, 3, 4.
- Błotnicki A., Z dziejów I. Brygady (rady żołnierskie) — 34/35—13, 14, 15; 42—15, 16.
- Chołodecki Białynia Józef, Ofiara krwi polskiej wśród ziem ukraińskich i szczytów górskich — 38—1, 2, 3.
- Chołodecki Białynia Józef, O niedoli jeńców i brańców w rosyjskiej niewoli — 9—2, 3, 4; 12—12, 13, 14; 13—14, 15, 16; 14—12, 13.
- Daniłowski Gustaw, Szkoła instruktorów Strzelca w Stróży 1913 r. — 63—1, 2, 3, 4.
- Drużyny Bartosze — 52—11, 12; 63—13, 14.
- Gajl-Kot Antoni, Z moich zapisków (P. O. W. w Lublinie) — 58/59—12, 15, 14.
- Golezewski Wład., Nasza wojaczka — 35—3, 4, 5, 6; 34/35—10, 11, 12, 13; 36—12, 13, 14; 37—10, 11, 12; 38—5, 6; 39—8, 9, 10; 40—8, 9, 10; 41—10, 11, 12; 42—14; 43—12, 13, 14; 44—8, 9, 10; 45—9, 10; 46/47—13, 14, 15; 48—6, 7, 8; 49—10, 11; 50—10, 11; 51—7, 8, 9, 10.
- Hausner Artur, Ze wspomnień o Kubie — Kazimierzu Bojarskim — 52—8, 9, 10; 53—13.
- Hirsch Rafał, Wspomnienia z 1863 r. — 52—4, 5; 53—10, 11; 54—13, 14, 15; 55—10, 11; 56—13, 14; 57—12, 13; 60/61—15, 16; 62—14, 15; 63—11, 12, 13.
- Horoszkiewicz-Wojnicz Roman, Fotografje — 10—6, 7.
- Horoszkiewicz Wojnicz Roman, Legja Akademicka 36 pp. — 25—10, 11.
- Horoszkiewicz Roman, Ze wspomnień — 9—6, 7.
- Kochanowski Stanisław, O szóstym pułku Leg. polskich (wyjątki z pamiętnika) — 7—11; 8—9; 9—9; 11—7; 12—8; 14—11; 15—16; 16—8; 28—9; 29—4; 30—10; 31—2; 32—5.
- Koszyk-Bartosz Wład., Wymarsz drużyny z Nowego Sącza — 58/59—18, 19.
- Krakowskie szkoły bojowe — 55—12, 13.

- Kronika wypadków** (28/7 1914—6/8 1914) — 58/59—22.
- Krzyszowski J., Socjaliści w Legjonach** — 60/61—11, 12.
- Lipiński-Socha Wacław, Dziennik żołnierza Legjonowego** — 13—11; 14—10; 15—15; 16—10; 17—22; 18—17; 19—5.
17—22; 18—17; 19—5; 22—7; 23—4; 25—4; 26—3; 27—1; 28—2; 29—2; 30—9, 10, 11.
27—1; 28—2; 29—2; 30—9, 10, 11.
- Lityński Michał, Z dni grozy i walki o wolność** — 31—3, 4, 5, 6; 32—1, 2, 3, 4; 33—1, 2, 3; 34/35—5, 6, 7, 8; — 37—1, 2, 3; 38—7, 8; 39—5, 6; 40—2, 3, 4; 41—5, 6, 7, 8; 42—6, 7; 43—3, 4, 5, 6; 44—3, 4, 5; 45—11, 12; 46/47—16, 17, 18; 48—14, 15; 49—8, 9, 10.
- Lityński Michał, Przed wielkim czynem dziejowym 6 sierpnia 1914** — 58/59—2, 3, 4.
- Łosy Legjonisty** — 32—12.
- Łoś Jan, Z niedawnej przeszłości (Zw. Walki Czynnej)** — 46/47—12; 13.
- Maj A., Krwawe zdarzenie w Zegrzu** — 56—12.
- Maj A., 1-szy baon 3 pp. Leg. pod Gradjami** — 28—5, 6, 7.
- Maj A., Przysięga Legjonistów w Bochni 1914 r.** — 46/47—9, 10, 11.
- Maj A., Wielkanoc roku 1918 (Wspomnienie internowanego)** — 12—2, 3.
- Maj A., Wspomnienia Legjonisty ze służby w armji austr.** — 32—12.
- Maj A., Ze wspomnień Legjonisty, obr. z życia śp. gen. Zielińskiego** — 58/59—14, 15, 16, 17, 18.
- M(ai) A., Wspomnienie z Karpat** — 51—6, 7.
- Matkowski Wł., Mołotków 1914 r.** — 62—2, 3.
- M...wicz (M. Kornikowicz), Ze wspomnień o maj. Wyrwie** — 14—8, 9.
- Neugebauer-Norwid Miecz., Wspomnienia z dnia 6 sierpnia 1914 roku** — 17—5, 10.
- Obóz internowanych jeńców w Kosaczowie** — 53—4, 5, 6, 7, 8, 9.
- O. M. J. (Olexińska Marja), Kilka słów o szkole podchorążych Leg. Pol.** — 31—8, 9.
- Panaś J. ksiądz, Z moich wspomnień** — 17—4.
- Panaś J. ks., Rarańcza—Huszt—Marmarosch Sziget 1914 r.** — 22—2, 3, 4; 23—2, 3, 4; 24—10, 11, 12; 25—2, 3, 4.
- Olexińska Marja, Pierwsza odznaka zaszczytna Leg. polskich** — 17—18.
- P. O. W. (Polska Organizacja Wojskowa) okres 1914—1915** — 5—10; 6—13.
- Poświęcenie pomnika Lisa-Kuli w Torczynie** — 57—15.
- Przypięcie odznaki za „wierną służbę“ (z opisu Juliusza Kadena-Bandrowskiego)** — 17—19.
- R. A. Z moich wspomnień** — 54—8, 9.
- Rozkaz K. Sosnkowskiego po Łowczówku** — 2—3, 4.
- Rozkaz J. Piłsudskiego po Łowczówku** — 2—8.
- Rogowski Jan dr. Dzieje wojska polskiego na Syberji** 31—10, 11; 32—11, 12, 13; 34/35—15, 16, 17; 36—6, 7; 37—9, 10.
- Rogowski Jan, Przysięga w Zambrowie** — 16—11; 18—13; 19—11.
- Rogowski Jan dr., W Baonie uzupełniającym Galicy** — 50—9, 10.
- Rogowski Jan, Wspomnienia** — 25—8, 9; 26—7, 8; 45—1, 2; 48—13.
- Rogowski Jan, W szkole podoficerskiej Legjonów w Kamińsku** — 54—9, 10, 11; 55—3, 4, 5; 56—7, 8, 9; 57—3, 4, 5, 6; 58/59—7, 8, 9; 60/61—3, 4, 5; 62—9, 10; 63—5.
- Sadowski Lubicz I. W. Tajna organizacja wojsk. Nieprzejeżdżalnych** — 41—1, 2.
- Śliwa Roman, Pamiętnik Legjonisty internowanego w Żurawicy** — 36—9, 10; 37—6, 7, 8; 39—11, 12.
- Sozańska Stan., W sprawie internowanych i jeńców w Kosaczowie** — 54—6, 7.
- Sozańska Stan., Z przeżyć na Pokuciu 1914—1919 r.** — 55—5, 6, 7; 56—4, 5, 6, 7; 57—6, 7, 8, 9; 58/59—10, 11, 12; 60/61—8, 9, 10; 62—12, 13, 14; 63—6, 7, 8.
- Starościak Jan, Z dywizją polską na Syberji** — 52—6, 7, 8; 53—11, 12, 13; 54—11, 12, 13; 55—8, 9, 10; 56—9, 10, 11, 12; 57—9, 10, 11, 12; 58/59—19, 20, 21; 60/61—12, 13, 14; 62—7, 8, 9; 63—8, 9, 10, 11.
- Szczerski Gustaw, Wspomnienia Czwartaka** — 10—11.
- Szczerski Gustaw, Pod Optową (Moje wspomnienia z grud. 1915—16)** — 16—14.
- Szczerski Gustaw W rocznicę wielkiego czynu (garść wspomnień)** — 17—11.
- Szczypiórno—Benjaminów** — 27—7, 8.
- Szkoły bojowe — krakowskie** — 55—12, 13.
- Szumski S., Kartki z pamiętnika poświęcone Czwartakom** — 7—2; 8—6; 9—12.
- Tatomir Jan, Wspomnienia Legjonisty „Czwartaka“** — 30—13, 14, 15; 31—6, 7; 32—9, 10; 36—11, 12; 45—7, 8, 9.
- Uroczystość ustanowienia odznaki „za wierną służbę“** — 17—18.
- Uroczystości Legjonowe w sierpniu 1929 r.** — 60/61—1, 2.
- Wais Andrzej, Komenda placu i stacji zbrojnej Leg. Pol. w Budapeszcie** — 15—11; 16—6.
- Wąsowicz Dunin Wład., Organizowanie Zw. Strzel. po wsiach przed wojną** — 49—4, 5.
- W 10-tą rocznicę Benjaminowa i Szczypiórna** — 34/35—3, 4.
- W rocznicę Rokitny** — 57—1, 2, 3.
- Weber Marjan. Drużyny Bartoszwowe** — 63—13, 14.
- Wąsowicz-Dunin Wład., Z pobytu Legjonistów w Sławkowie** — 23—7; 24—14, 15.
- Wymarsz Legjonistów z Dziedzic w 1914 r.** — 46/47—6.
- Zajęcie Wilna w 1919 r.** — 56—1, 2.
- Zawiszanka Z., Mój najlepszy wywiad (wyjątek z pamiętnika)** — 18—11, 12; 19—3, 4, 5; 21—2, 3.
- Zawiszanka Zofja, Moje pierwsze spotkanie z Komendantem** — 10—9, 11.
- Zawiszanka Zofja, Oddział wywiadowczy I. Brgdy (Szkic historyczno-pamiętnikowy)** — 8—4, 5; 9—7, 8.
- Zawiszanka Z., Wspomnienia moje o Fr. Piększy-cu-Grudzińskim** — 5—12, 13.
- Zawiszanka Z., Walki o Kielce w sierpniu 1914 r. (urywek z pamiętnika)** — 17—12, 15; 18—1, 3.
- Z. A. K., Jak Leguny chciały upić kapelana Kosmę** — 60/61—5, 6, 7; 62—5, 6, 7.
- Zieliński Bol., Zbrojna odsiecz wychodźstwa pol-w Ameryce** — 40—11; 41—12, 13, 14; 42—13; 43—14, 15; 45—4, 5; 46/47—15, 16; 48—9, 10; 49—7, 8.
- Z prasy niepodległ. przed 1914 r.** — 52—10.
- Z ruchu niepodległ. w zaborze austr.** — 56—15.
- Z walk o wolność (Tarnopol—Mikulińce)** — 50—12, 13; 51—11, 12, 13.

Związek nieprzejeżdżanych — 53—14.
 Związek Strzelecki we Lwowie — 52—10.
 Zych, Słazacy z Cieszyńskiego w Legjonach — 46/47—11, 12.
 Z. Z. (Zygmuntowicz Z.), Z dziejów szyskan austriackich — 40—5.
 Zygmuntowicz Z., Szkoła instruktorów Strzelca w Stróży 1913 r. — 46/47—3, 4, 5; 48—4, 5, 6; 49—6, 7.

Szarża pod Rokitną — 3—11, 12, 13, 14.
 Trzydniowy bój pod Kukłami — 6—9.
 Ułani polscy w Stanisławowie — 18—6, 7.
 Walki pozycyjne 4 pp. L. P. — wrzesień—listopad 1915 r. — 6—5.
 Z dziejów 13 komp. 3 pp. Leg. pol. przez G. S. — 12—3, 4.
 Z walk pod Kościuchnowką (z opisu M. Dąbrowskiego) — 14—2, 6.
 Z walk o Wilno — 21—7, 8.

KRONIKI DZIAŁAŃ I OPISY WALK, POTY- CZEK, SZARŻ I PRZYCZYNNKI DO HISTORJI LEGJONÓW POLSKICH.

Atak na las Kozinkowski (z opisu St. Falkiewicza) — 3—10, 11.
 Bitwa pod Dydyjatynem — 50—14.
 Bitwa pod Jezupolem napisał K. B. (Karol Baczyński) — 9—4, 5, 6.
 Bitwa pod Konarami — 3—3, 4, 5.
 Bitwa pod Kościuchnowką 5 listopada 1915 r. — 7—5, 6, 7, 8.
 Bitwa pod Kościuchnowką w lipcu 1916 r. — 13—1, 9; 14—5, 6.
 Bitwa pod Krzywopłotami — 1—9, 10.
 Bitwa pod Łowczówkiem — 2—3, 6.
 Bitwa pod Mołotkowem 29 października 1914 — 1—12, 13.
 Bitwa pod Tłumaczem przez B. K. (Baczyński Karol) — 13—9, 10, 11.
 Bój pod Jastkowem z opisu Z. Zygmuntowicza — 4—5, 6.
 Dalsze dzieje Legjonów — 18—3.
 Dalsze dzieje dywizji legjonowej — 16—2.
 Dzieje drugiej bryg. Leg. pol. od marca 1915 do maja 1915 — 3—15, 16.
 Dzieje II. Bryg. Leg. pol. (do maja 1915 r.) — 5—3, 4, 5.
 Dzieje ułanów I. Brygady — 15—10, 11.
 Dzień krwi i chwały (Kościuchnowka 1916) (Polegli szeregowi) — 14—5, 6.
 Dziennik działań bojowych II. Bryg. karpackiej od 30 IX 1914 do końca 1916 r. — 16—4, 5, 6.
 Formowanie Leg. pol. na Węgrzech (Wais Andrzej) — 11—10, 11; 12—5, 6, 7.
 Kadrówka pierwsza — 1—2.
 Kronika działań obu brygad Leg. pol. od 6 sierpnia do grudnia 1914 — 1—7, 8, 9.
 Kronika działań Bryg. Leg. pol. od grudnia 1914 do sierpnia 1915 — 2—11, 12.
 Krwawa niedziela w Karpatach z opisu Stan. Janowskiego — 3—2, 3.
 Legjony na Podhalu — 1—14, 15; 51—6.
 Pierwsza kadrowa (Horoszkiewicz-Wojnicz Roman) — 17—15, 16, 17.
 Pierwszy ogień (Ćwikowski Witold) — 8—2, 3.
 Po Mołotkowie przez A. Maja — 18—5, 6.
 Pod Bielgowem — 6—11, 12, 13.
 Pod Gruziatynem — 12—11, 12.
 Potyczka pod Czarkową — 1—5, 6.
 Przejście II. Bryg. pod Rarańczą — 18—8, 9, 10; 19—8, 11.
 Rarańcze — 6—2, 3.
 Współpraca skautingu przy odbudowie Polski przez Słońca - Kresowczyka Juljusza — 14—1, 2.

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE.

Bandrowski-Kaden J., Na progu — 49—12.
 Bandurski Wł. dr. biskup, Krwi ofiarnej cześć — 55—14.
 Błotnicki Adam, Dzieje szkoły rycerskiej w dawnej Polsce — 54—15.
 Błotnicki A., Przez rewol. 1905 do Legjonów 1914 — 60/61—18.
 Borkiewicz Adam Józef, Dzieje I. pułku piechoty Legjonów — 60/61—20.
 Ciepeliowski Jerzy, Kazimierz Pułaski — 63—15.
 Chołodecki Józef — Cmentarze i groby naszych bohaterów 1794—1864 na terenie Wsch. Mał. — 43—16.
 Chołodecki-Białynia Józef, Wojenny posiew Anioła śmierci i kult pamięci poległych — 23—16.
 Chołodecki-Białynia Józef, Z przeszłości gmachów wojsk. we Lwowie — 63—14.
 Daszyński I. Wielki człowiek w Polsce — 23—16.
 Gawędy Legjonów między sobą — 62—16.
 Horoszkiewicz-Wojnicz Roman, Fragmenty wspomnień (1914—1918) — 60/61—19.
 Jednodniówka K. O. P. — 22—16.
 Jednodniówka Legjonowa (Pabjanice) — 52—15.
 Jellenta Cezary, Józef Piłsudski jako pisarz i mówca — 62—16.
 Kara St., Podręcznik historii wojskowości powsz. — 40—15.
 Konopka St. i Zygmuntowicz Z., Józef Piłsudski — Bibliografja — 17—24.
 Klingsland St. Sigismund „Piłsudski les Documentaires” — 57—14.
 Księga pamiątkowa Mał. Straży Obyw. — 62—15.
 Laskowski-Ludyga, Materjały do historii powstań górnośląskich 1919—1920 r. T. I. — 13—16; 14—16.
 Laskowski Otton, Polska historia wojskowa — 41—16.
 Lipiński Wacław dr., Archiwa formacyj polskich z wojny światowej — 55—15.
 Lipiński Wacław dr., Bajorczycy i Armja polska we Francji — 58/59—23.
 Lipiński-Socha W. dr., Szlakiem I. Brygady — 36—15.
 Lipiński-Socha W. dr., Szlakiem I. Brygady — wyd. II. — 53—15, 16.
 Lipiński Wacław, Wśród lwowskich orląt — 38—16.
 Lipiński Wacł. dr., Źródła do historii najnowszej wojskowości polskiej 1908—1918 — 55—15.
 Lityński Michał, Z dni grozy i walki o wolność — 53—14.
 Oleksińska M. J. Polskie pseudonimy wojskowe 1908—1918 — 49—12.

Œ(lexińska) Marja, Szarża pod Rokitną w pieśni antologja — 16—9.
„Ostatni list“ — 11—16.
Panteon Polski (Głosy prasy) — 7—16, 8—16, 31—11.

15 lat (wymarsz Leg. śląskich) — 62—16.
Piłsudski Józef, Moje pierwsze boje — 17—24.
Piłsudski Józef, Rok 1920 — 38—16.
Polska Zbrojna — 43—16.
Przegląd histor. wojsk. — 55—14.
Rzeczy piękne — 51—16.
Sadowski Jan, Bój pod Brzostowicami — 46/47—20.
Służba Ojczyźnie — 60/61—18.
Smogorzewski Kazimierz, Joseph Piłsudski, soldat de la Pologne — 57—15.
Studnicki Wład., Z przeżyć i walk — 53—14, 15.
Szczerbowski Adam, Kwiat na mogile — 45—12.
Szopka Benjaminowska, 40—15.
Waligóra Bol., Dzieje 85 p. s. wil. — 45—12.
Weber Marjan, Opieka nad Grobami bohaterów — 56—15.
Wielopolska M. J., Gontowszczyzna — 16—19.
Wojsko na Pow. Wyst. Kraj. w Poznaniu — 58/59—24, 60/61—19.

Wspomnienia Legionowe, T. I. II. — 16—19.
Wśród książek i pism — 17—24.
Za kratami więzień i drutami obozów — 40—15, 50—16.

Zarys historii wojennej wszystkich pułków w. p. z 1918—1920 — 50—16, 51—15—16, 58/59—23, 24.

Zawiszancka Zofja, Poprzez fronty — 45—12.
Z—cz, Bibliografja Józefa Piłsudskiego — 10—16.
Zygmuntowicz Z., Król — Kaszubski Stan. — 44—12.

Zygmuntowicz Z., Lwów Nasz — Obrona Lwowa w obrazach — 39—16.

Zygmuntowicz Z., Józef Piłsudski o sobie — (Zebrał ...) — 50—16.

OBRONA LWOWA.

K. Z., Oddział techniczny w czasie Obrony Lwowa — 28—8.

Kozicki Stanisław, Kartki z Obrony Lwowa — 22—9, 10, 23—61, 25—6, 7, 26—8, 9, 27—3, 4, 5, 6.

Kronika walk listopadowych — 21—13.
Krótka historia baterji „Wicek“ podczas walk o Lwów — 39—10.

Kuczyński Ludwik inż., Z walk o Lwów (Z osobistych wspomnień) — 62—11, 12.

Legjoniści w obronie Lwowa — 20—8.
N. L. do art.: Wojsko austr. w walce z P. O. W. we Lwowie 1918 r. — 57—14.

Nieco ze statystyki Obrońców Lwowa — 21—7.

Nittman M. Tad., Lotna Maszynka Ułańska (przyczynek do historii kawal. lwowskiej) — 21—5, 6, 22—4, 5, 23—8, 25—9, 10, 27—8, 9, 10.

Obrona Lwowa — 20, 3—5.

Orleńta Lwowskie (Polegli) — 21—10, 11, 22—14, 15, 23—13, 14, 15, 27—13, 14.

M. J. O. (Olexińska Marja), Lwów, kolebką polskiego ruchu wojsk. — 54—2, 3, 4.

Ostatni rozkaz Komendanta P. O. W. we Lwowie — 53—2, 3.

Pięty pułk w Odsieczu Lwowa — 20—19.

Piłsudski Józef, O obronie Lwowa (Z odczytu we Lwowie 8/8 1923) — 20; 6—8.

Roja B. gen., Odsiecz Lwowa — 22—6, 25—1, 2, 26—5, 6.

Spis uczestników Obrony Lwowa w szkole im. Sienkiewicza — 20; 10.

Rogowski J., Załoga szkoły Kadeckiej w czasie walk o Lwów — 20; 13.

Zagórska z Radziwińskich Aleksandra, Fragment z dziejów Obrony Lwowa — 21; 4; 5.

Wysadzenie Koszar — 50—15.

Z walk o Lwów — 62—11.

Z. (Z. Zygmuntowicz), P. O. W. we Lwowie — 53—1, 2.

Zygmuntowicz Z., Obrona Lwowa — 50—1, 2, 3, 51—2, 3, 4, 5.

Zygmuntowicz Z., W noc listopadową — 20; 2.

Zygmuntowicz Z., Wojsko austriackie w walce z P. O. W. we Lwowie 1918 r. — 53—3, 4, 56—3, 4.

(Z. Zygmuntowicz), Z historii IV Odcinka Obrony Lwowa (opowiadanie uczestnika)—20; 14—18.

PIŁSUDSKI JÓZEF.

Anusz Antoni, Piłsudski jako miara prawdziwego patriotyzmu i wartości moralnej ludzi i stronnictw — 10—5, 6.

Aresztowanie Komendanta w 1917 r. — 54/55—1, 2.

Barwiński Henryk, Imieniny Komendanta — 41—4, 5.

Blotnicki A., Ze wspomnień o Komendancie — 55—2, 3.

Chołodecki—Białynia Józef, Naczelnik Państwa Józef Piłsudski ozdabia Lwów orderem „Virtuti Militari“ — 11—2.

Cześć wodzowi! (z listów do redakcji) Helena Mycielska — 10—15.

Daszyński Feliks, 11 listopada pod równikiem — 30—8, 9.

Hausner Artur, Ze wspomnień o Marszałku Piłsudskim — 11—1.

Jak został wykradzony Józef Piłsudski — 24—7, 8.

*** (Imieniny Komendanta) — 43—1.

Jeremi H., Z rozmyślań o Wodzu i Żołnierzu — 11—3.

Józef Piłsudski — 10—2.

Kazecka Marja, Twój Żołnierz — 30—7.

Komendancie (Art. wst.) — 24—2.

*** (Komendantowi 19. III. 1929) — 54—1, 55—1.

Komendant do Legjonistów na Zjeździe w Kielcach 7 sierpnia 1926 — 26—2, 3.

Laskownicki Bron., Komendant — 10—3, 4.

Lityński Michał, Z trudu i znoju — 30—6.

Mowa Marszałka Piłsudskiego w Wilnie — 48—1, 2, 3, 49—3, 4.

Nowina Marjusz (Sew. Przybylski), Józef Piłsudski we Lwowie — 42—1, 2, 3.

Obchód rocznicy Racl. we Lwowie 1913 r. (przemówienie J. Piłsudskiego) — 55—12.

P. Prezydent Rzeczypospolitej o p. Marszałku Piłsudskim — 52—3.

Piłsudski Józef, O obronie Lwowa — 20—6, 8.

Piłsudski Józef o sobie — 24—2, 3, 4, 5, 30—1, 2, 3, 4, 5, 46/47—1, 2, 3.

Pismo Komendanta na ur. leg. 6/8 1929 r. — 60/61—1, 2.
 Rogowski Jan dr., Józef Piłsudski — 10—14, 15.
 Rogowski Jan, Znaczenie Marsz. Piłsudskiego w dziejach Polski — 54—2.
 Rozkaz Komendanta po Kościuchnowce — 15—3.
 Święto Narodu — świętem Wodza — 51—1, 2.
 Uwieszenie Komendanta przez Niemców — 18—4, 5.
 U wrót powstania Polski (nota w sprawie uwolnienia ministra Piłsudskiego) — 50—15, 16.
 Wąsowicz—Dunin Wład., W legendarnym Sulejówku — 52—1, 2, 3.
 Wielopolska Jehanne Marja, Dymitr Mereżkowski o Piłsudskim i moja odpowiedź — 10—13, 14.
 Wśród żółtych kart herbarzy — 50—7, 8.
 Z., Wśród wspomnień o Komendancie — 54—4, 5, 6.
 Z przemówienia Komendanta w Kaliszu — 36—1.
 Z rozkazu Komendanta w dniu 6 sierpnia — 1—3, 17—3, 3 10.
 Zawiszyna Marja, Mąż stanu — 24—8, 9.
 Zawiszanka Z., On i my — 42—5.
 Zawiszanka Z., Józef Piłsudski — 46/47—5.
 Zawiszanka Zofja, Gorycz wielkości — 24—6.
 Z niedawnej przeszłości (z Przeglądu Wszechpol. 1903) — 24—9.
 Z. Z. (Zygmuntowicz Zygmunt), Komendancie! — 30—2.
 Zygmuntowicz Z., Wśród walki zaborców z Piłsudskim — 38—10, 11, 12.

POEZJE.

Arendt B., Pieśń (Obrona Lwowa) — 20—18.
 Biernacki Tadeusz, My pierwsza Brygada — 17 1.
 Biernacki Tadeusz, Najdumniejsza pieśń. jaką kiedykolwiek Polska stworzyła — 1—3.
 Bukowski Kaz., Marcelemu Krajewskiemu — 2—3.
 Chowański W., Legjonom cześć! — 17—10.
 Dicksteinówna Julja, * * * (Na cześć Komendanta) — 24—5.
 Dicksteinówna Julja, Przed Twojem wielkiem światłem... — 10—16.
 Dicksteinówna Julja, Sława — 10—12.
 Chelmecki Tad., Modlitwa Legjonisty-zesłańca — 63—4, 5.
 Felsztyn Roman, Wtedy nam schwycić myśl, co bunt przysięże — 10—16.
 Horoszkiewicz—Wojnicz Roman, Marsz I-szej Kadrowej — 17—2.
 Horoszkiewicz—Wojnicz Roman, „Za wierną służbę” — 17—18.
 I zgasł cicho... — 6—9.
 Krajewski Tadeusz, Przyjdź przyjacielu — 11—12.
 Lat temu wiele już wiele — 12—8.
 Lubicz Zygmunt Bol., Józefowi Piłsudskiemu — 32—4.
 Lubicz Bolesław, Skończony pod Łowczówkiem bój — 2—8.
 Lubicz Bol., Ułani Beliny — 4—14.
 Mączka Józef, Sosny cmentarza w Wołczesku — 15—11.
 Mączka Józef, Tej co jeszcze nie zginęła — 4—3.

Mączka Józef, Z Polesia — 16—12.
 Majchrowiczówna Marja, Polskie orle — 11—9.
 Majewski—Dunin Marjan, Pozdrowienie I. Brygady L. P. — 2—14.
 Na powitanie Komendanta przez dzieci lwowskie 18/5 1916 — 12—8.
 Nittman Michał Tadeusz, Komendancie! — 10—5.
 Olga, W mogile żywych — 46/47—9.
 Olszewski Tadeusz, Pamięci kapitana Sława — 14—7.
 Orkan Władysław, Poległym w boju — 9—11.
 Panejko Wład., * * * — 7—5.
 Predski Artur, Braciom poległym — 1—1.
 Relidzyński J., Dziwny żołnierz — 5—14.
 Relidzyński J., Sanitarjusz — 6—4.
 Relidzyński J., Tajemnica Tęczy — 5—5.
 Regorowiczowa—Żarzycka Olga, Komendantowi — 30—5.
 Reis Zygmunt, Jak to na wojence ładnie — 58/59 — 5, 6, 7.
 Roliński Janusz, (Nagrobek) — 4—7.
 Scholz R., Po Kętach — 3—3, 24—9.
 Schröder Artur, ... (O Lwowie) — 20—2.
 Słońca—Kresowczyk Juljusz, Pokłon!... — 11—5.
 Słońca—Kresowczyk Juljusz, Semper fidelis!... — 21—5.
 Słoiński Edward, Dzieci — 20—12.
 Słoiński Edward, Grób strzelca — 7—11.
 Słoiński Edward, Twe imię — 10—9.
 Słoiński Edward, Żelaznej Brygadzie — 18—11.
 Szul Bogusław, Duma Brygady Karpackiej — 8—14.
 Szul Bogusław, Dworowi Mołotkowskiemu — 62—3.
 Waśniewska Gawin Janina, Orleńca (śp. Halinie, Janowi i Tadeuszowi Grabskim w hołdzie) — 24—14.
 Wodzowi w hołdzie — 16—12.
 Wójcikowski Paweł Korjat, Pieśń o Herwinie — 1—5.
 Zaremba P., Komendantowi! — 10—2.
 Z. Z. (Zofja Zawiszanka), Poległemu — 6—7.
 Zawiszanka Z., Wodzowi — 34/35—2, 3.
 Żarski Leon, Cieniom mego syna — 14—15.

POLEGLI I ZMARLI W LEGJONACH, W FORMACJACH POLSKICH, W OBRONIE LWOWA I W WOJSKU POL.

(Wymienione są większe bitwy z nazwiskami poległych i nazwiska Tych, którym poświęcono w Panteonie dłuższe wspomnienia. Nazwiska innych poległych i zmarłych podane są pod „Dla Ciebie Polsko“).

Polegli w I Brygadzie do końca października 1914 — 1—10, 11, 2—12, 13, 14, 7—15.
 w II Brygadzie w 1914 — 1—11, 12, 2—12, 13, 14, 7—14.

Polegli w bitwach:

pod Bielgowem — 6—11, 12.
 pod Czarkową — 1—5.
 pod Gromesztu — 7—14.
 pod Gruziatynem — 12—11, 12.
 pod Jastkowem — 4—7, 8.
 pod Konarami — 3—4, 5, 5—15, 60/61—17.
 pod Kościuchnowką (5. XI. 1915) — 7—5, 6, 7.

- pod Kościuchnowką (lipiec 1916) — 13, 1—9, 14, 2—6.
 pod Koszyszcami — 6—5, 52—14.
 pod Krzywopłotami — 1—10.
 pod Kukłami — 6—9.
 pod Łowczówkiem — 2—4, 5, 6, 5—16.
 pod Marcinkowicami — 1—16, 2—13, 5—15, 11—14, 51—6, 58/59—22.
 pod Mołotkowem — 1—12, 13, 11—5, 6, 60/61—18.
 pod Rarańczą — 6—2.
 pod Rokitną — 3—13, 14, 57—1, 2.
 pod Sitowiczami — 16—17.
 pod Sołotwiną — 56—12, 13.
 pod Tłumaczem — 13—9, 10, 11.
 pod Urzędowem — 4—16.
 w Legionach od 1/VII 15 do 30/IX 15 — 16—17, 18.
 Dla Ciebie Polsko i dla Twojej chwały! — 1—10; 2—12; 4—16; 5—14; 6—15; 7—11; 8—13; 9—13; 11—13; 12—15; 15—18; 16—16; 18—19; 20—20; 21—8; 22—14, 15; 23—13, 14, 15; 24—15, 16, 25—14, 15, 16; 26—9, 10, 11; 27—11, 12, 13, 14, 15; 28—13, 14; 29—6, 7, 8; 31—11, 32—14, 15; 34/35—17, 18; 36—14, 15; 37—12, 13, 14; 38—12, 13, 14, 15; 39—13, 14; 40—13, 14; 41—14, 15, 16.
 Adamski Tad. — 3—14.
 Aleksandrowicz Konstanty (Kostek) — 19—15.
 Anczyc Władysław — 33—12.
 Awangarda wolności przez Fuchsównę Józefę, (Fiałkowski St., Zielenka Mich., Hörl Henr., Rzeźnik Jan, Szmigiel Andrzej, Zalewski Ig.) — 11—5.
 Baczyński Zdzisław — 51—13, 14.
 Bagniewski Juliusz — 3—7, 6—16, 11—14.
 Bartha Bartel de Weydenthal—Borucki — 27—11, 28—15.
 Bartkowski—Mandaryn Aleks. — 5—15.
 Baumfeld Gust. Bol., Śmierć i poezja Józefa Mączki — 22—10, 11, 23—11, 12.
 Bereski Roman — 4—7.
 Beutshówna Irena — 51—14.
 Biegański Janusz — 58/59—23.
 Bitschan Jurek — 20—23.
 Blauer—Kratowicz Józef — 6—10.
 Błotnicki Jacek — 1—11.
 Błaszczykówna—Zaleski Marja — 6—11.
 Bobrowski—Zdzisław Zygm. mjr. — 25—11.
 Bojarski—Kuba Kaz. — 2—6, 7.
 Borkowski Dunin Józef — 40—14.
 Brzósowie, trzech bracia — 15—2.
 Buchowiecki Stefan — 32—13, 14.
 Budzyński—Bandar Wł. — 3—5, 12—4.
 Bursa Gwido — 44—11, 12.
 Ceceniowski Izidor — 6—8, 11—13.
 Cieśliński Ludomir — 1—14.
 Charzewski Aleksander — 14—5.
 Charzewski Stan. — 13—7.
 Chmura Stefan — 14—5.
 Choróbski Stanisław — 9—7, 11—13.
 Czaderski—Zemsta Stan. — 6—15.
 Czechowicz Miecz. — 1—11, 3—15, 7—13.
 Czech Feliks — 9—15.
 Czubski Edward — 3—5.
 Daniłowski Gustaw — 40—14.
 Darocha Jakób — 3—6.
 Dąbrowski Marjan — 32—15.
 Dąbrowski Tadeusz — 8—8.
 Długosz—Tetera Stanisław — 4—9, 5—6.
 Dobranicki — Kazimierz — Henryk — 23—14, 29—7.
 Dobrowolski Henr. (Sęk) — 2—6.
 Domański Kazimierz, Przecucie (Ant. Górski—Łuba) — 2—1.
 Dreszer Eugenjusz (Stefan Słomka) — 4—4.
 Dudzieniec—Krak Stefan — 2—14, 5—15.
 Dudziński Jan (Janowski) — 1—13.
 Dyląg Józef — 3—5, 5—15.
 Dzieliński Edward — 2—6.
 Eminowicz Kazimierz — 25—14.
 Eminowicz Roman (Jan Fersten) — 52—12, 13.
 Estkowski Estken Stan. — 29—6, 7.
 Eydziałowicz — 21—8.
 Falkowski Czesław, Falkowski Klemens — 12—14, 15.
 Federowicz Witold (z opisu Stan. Thuguta) — 12—10.
 Felsztyn Roman — 22—13, 25—15.
 Fiałkowski Stan. — 11—5.
 Fleszar—Satyr Albin — 16—2.
 Furgalski—Wyrwa Tadeusz — 14—7.
 Gacek F. — 5—3.
 Gibalski—Franek Edward — 4—12, 5—11.
 Głowiński Bolesław — 27—15.
 Godlewski Władysław — 8—12.
 Gołąb Józef — 12—11.
 Góra—Mirski Józef — 4—16.
 Górski—Łuba Ant. — 2—1.
 Grabscy: Tadeusz, Jan i Halina — 23—9, 10, 24—12, 13, 14.
 Grabieński—Korsak Tad. — 1—5.
 Grechowicz Józef — 8—11.
 Groby ulańskie — 4—11.
 Grudziński patrz Pekszyce.
 Guzdek—Rogała Wład. — 1—11.
 Guzowski Stan. — 13—7.
 Gwiazdomorski Każ. — 11—13, 8—11.
 Hajec Jan — 13—5.
 Hamerlak Fr. — 18—19.
 Heilpern Konrad Bolesław — 6—11, 11—14.
 Hirschler Michał Adam — 1—9.
 Ośmiu... Kolegom poległym w grudniu 1917 i styczniu 1918 r. (przez Horoszkiewicza—Wojnicz Romana) — 18—15.
 Hyjek Stan. — 5—15.
 Iwbul Lud. — 13—8, 33—10.
 Izdebski—Szerszeń Stanisław — 14—5.
 Jabłoński Wład. — 26—10.
 Jabłoński — Zdzisław Antoni — 34/35—18, 19.
 Janikowski Bol. — 6—4.
 Janicki Józef — 13—7.
 Janowski Stefan — 7—14.
 Janowski—Zygmuntowicz Zb. — 36—4, 5, 6.
 Janiszewski Zygmunt — 25—13, 14.
 Janiszyn Józef — 3—4.
 Jarecki Julj. — 12—15.
 Jaszcz Tad. — 20—23.
 Karasiński Karol — 3—14.
 Kadyi Wład. — 8—7, 8.
 Kamiński (Luboń) Kazimierz — 2—6.
 Karski Każm. — 4—12, 13.
 Karwacki Z. Bończa — 13—8.
 Kaszubski—Kowalewicz Tad. — 15—4.
 Kaszubski—Król Stan. — 2—8, 8—6, 42—16, 41—3, 42—8, 9, 10, 43—10, 11, 44—10, 11.
 Kierski Jan — 20—21.
 Kisielewski Sławek — 7—2.
 Kisielnicki Topór Jerzy — 3—14.
 Klisiewicz Józef — 6—5.

- Kobak Ad. — 5—16.
 Kolbuszowski Wł. — 20—20.
 Konas Edward — 7—14.
 Kondycki Tęcza Wład. — 7—13.
 Konieczny Włodzimierz — 14—3, 4, 5.
 Kossakowski Adam — Orwid — 5—14.
 Kostmanowicz Michał — 28—13.
 Koszyk — Bartosz Wład., Koszyk Ludwik — 56—11, 15.
 Kostecki Stanisław — 23—13.
 Kostynowicz Każ. — 46/47—19.
 Kotarba Paweł — 11—13.
 Kozub Franc. — 6—15.
 Krajewski Marceli — 2—2.
 Króliński Kazim., W parku wiejskim — 6—3.
 Krzyczkowski Kazimierz — 8—12.
 Kuhn E. Maks. — 20—22.
 Kula—Lis patrz Lis—Kula.
 Kulczyński Leon — 6—12.
 Kunicki Kazimierz — 52—13.
 Kunicki Robert — 1—12, 2—14.
 Kurpiel Tad. — 6—3, 11—8, 9, 10, 33—10.
 Kwarciański Wiktor — 14—6.
 Kwieciński—Oset Mieczysław — 3—5, 7.
 Lazzarini — 11—4.
 Legjoniści polegli lub zmarli na terenie Wojew. Stanisławowskiego przed 1 list. 1918 r. — 27—15, 16.
 Legjoniści polegli lub zmarli na terenie Wojew. Tarnopolskiego przed 1 listop. 1918 r. — 28—15, 32—13.
 Lejczak Antoni — 7—9, 11—13.
 Lesiecki Józef — 2—6, 5—16.
 Lewinson Motel — 12—16.
 Libański Mściśław Adam — 33—10, 11.
 Lignar Miecz. — 40—15.
 Lis—Kula — 25—11, 12, 42—16, 43—2, 3, 57—15.
 Łusiński Witold — 15—18, 19.
 Łapiński — Nilski Stanisław przez A. J. (akubskiego) — 20—11.
 Łuszczewski Bronisł. — 3—14.
 Łyżko—Lenczyński Wacław — 28—11, 12.
 Łysek Jan — 7—9, 11—13, 62—15, 63.
 Maciesza Adolf — 58/59—23.
 Macko Józef — 18—15.
 Majewski Konstanty — 7—10, 11—13.
 Manasterski Tad. — 2—7, 11—6.
 Mansperl—Haber Bronisław — 6—10.
 Maślukiewicz Karol — 20—21.
 Marusieński Lelum Miecz. — 15—3, 4.
 Mazanowski Józef Marjan — 23—10, 11.
 Maxymowicz Nawrót Roman przez W. R-ta — 4—8.
 Mazurkiewicz Tadeusz — 27—10, 11.
 Mączka Józef — 22—10, 11, 23—11, 12.
 Meus Stefan — 9—15.
 Medyński Eug. — 1—10.
 Miałkowski Artur — 12—15.
 Miechowski Leop. — 21—10.
 Milko Wład. — 1—14, 5—6.
 Mitera Stanisław — 8—12, 11—13.
 Mogiły Szóstaków w roku 1915 — 8—11.
 Molendra Iskra Zygmun — 5—9, 7—13.
 Moraczewski Kazimierz — 41—15, 16.
 Morbitzer—Kosa Wład. — 7—14.
 Mościcki Bolesław — 27—13.
 Muggenschnabel—Gotur Każ. — 6—2, 7—15.
 Murmyło Bartłomiej — 7—7.
 Nardelli Rudolf — 9—4.
 Nehring Luty Al. — 13—8.
 Nierozpoznani... — 1—12.
 Niezłomny żołnierz o Niepodległość Polski. (Sulkiewicz — Michał Al.) — 15—13.
 Nitecki Feliks Walerjan — 3—7.
 (Nowakowski kpt.) List do redakcji przez Czwar-taka — 15—10.
 Nowakowski Wł. — 6—16.
 Nyczowski Juljusz — 5—15.
 Otiara matki-Polki i syna-legjonisty przez Józefa Wilezka — 6—2.
 Olechowski Jan — 25—16.
 Olszewski Bogusł — 1—13, 6—16.
 Ostatnie listy — 30—10.
 Ostrowski—Oster Tad. — 4—12, 15—11.
 Pachóński Każ. — 15—19.
 Paderewski Stan. — 1—9.
 Panejko Wł. Pamięci bohatera — 7—5.
 Pększyc—Grudziński Fr. — 3—8, 33—6, 7, 8.
 Piątek Kazimierz — Herwin — 1—4, 3—4.
 Podgórski Jerzy — 29—7.
 Pogrzeb por. 1-go p. Leg. śp. Tadeusza Manaster-skiego w Budapeszcie przez A. Waisa — 11—6.
 Pokładnik Stan. — 37—13, 14.
 Potok—Łada Eug. — 3—14.
 Polegli oficerowie (p. Łowczókiem) — 2—6.
 Powiewa Stan. — 39—14.
 Pruszyński Urszyn Hen. — 4—12, 11—13.
 Radliński Eugenjusz (Kruk Stefan) — 3—6.
 Radomski—Jasieńczyk Zygmunt — 39—14, 15.
 Radzikowski Stanisław — 22—14.
 Rapaport Zygmunt — 7—7.
 Reich Stanisław dr. — 9—11.
 Reissman Leon — 6—12.
 Rogowski Józef — 37—14.
 Roniński Janusz — 4—7, 11—12.
 Rotwand Jan (Bohaterski Bajończyk) — 15—6, 7.
 Rozen Wład. — 28—14.
 Rutkowski Bol. — 15—19.
 Senowski Roman — 34/35—17, 18.
 Sierhiejewicz Ścibor Wł. — 3—14.
 Siemiaszko Antoni — 2—15.
 Skibniewski Włodz. — 50—5, 6, 7; 51—10, 11.
 Skrzyński Józef — 14—14.
 Smiłowski Filip Jaśko — 34/35—19.
 Smoczyński Stach — 25—13.
 Skulski Miecz. — 24—15, 16.
 Sobolewski (Bembenista) Bron. — 1—10.
 Starczewski Tad. — 3—14.
 Staszkievicz Adolf — 48—16.
 Steinhaus Władysław — 8—11.
 Stelmach Alojzy — 6—3.
 Sternszus Adolf przez Z. Z. — 4—14.
 Stesłowicz Władysław przez St. Rostworowskiego — 1—16.
 Storożyński Wład. — 5—15; 7—14.
 Straty 7 pp. Bdy Piłsudskiego od 11/5 1915 — 15/8 1916 — 29—5.
 Strenger-Wid Henryk — 1—6.
 Strzelecki Kazimierz (Kazik) — 2—6.
 Strzelecki Stanisław — 1—14.
 Strzelecki Jerzy — 3—5.
 Styczyński Mściśław Stanisław — 14—2.
 Sulkiewicz Michał Al. — 15—13, 14, 15.
 Sygryc-Sam Aleks. — 1—5.
 Szafranski Bron. — 26—11.
 Szalit Edmund — 6—12.
 Szletyński Jerzy (Młocki) — 3—5.

- Szóstaków Mogiły w 1915 r. — 8—11, 12.
 Szpanier M. E. — 21—11.
 Szpunar Bol. — 2—7.
 Szumski Stanisław, Jak żył i zginął oficer 4 p. p. L. P. — 6—5.
 Szeregowcy I. Brygady z opisu M. Dąbrowskiego (Kaszubski — Kowalewicz Tadeusz) — 15—4.
 Szyszłowski — Sarmat Mikołaj — 3—8.
 Tarkowski—Czechna Zygmunt — 7—8; 11—13.
 Tarnawski Henr. — 21—9.
 Terlecki—Andrzej Tad. — 28—12. 13: 29—3.
 Tetmajer Kazimierz — 41—14. 15.
 Trzej bracia Brzózkwie (z opisu Marjana Dąbrowskiego) — 15—2.
 Trzej podoficerowie (Kazimierz Kamiński (Lubon), Strzelecki Kaz. (Kazik), Dobrowolski Henr. (Sęk) — 2—6.
 Trzyna Kazio (z opisu Wł. Wąsowicza) — 2—15.
 Tymkowicz—Krynicky Stanisław — 1—13; 8—13.
 Tyszkiewicz Bron. — 21—12.
 Twardowski por. — 52—14.
 Tworowski Wład. — 3—14
 Udołowicz Rudolf przez G. S. — 15—9.
 Uiberall Ludw. — 21—9.
 Urzupis—Zagórski Eug. — 2—7.
 Wackerman Jan Czesław — 14—5.
 Wagner T. P. — 26—11.
 Warchałowski Taj Roman — 6—15.
 Waszelewski Karol — 7—7, 8.
 Wąsowicz Dunin Zbign. — 3—13.
 Weese Tad. — Dąbrowski Mar. — 40—13, 14.
 Wedler Jan — 18—7.
 Węgrzynowscy Leon i Adam — 26—9, 10.
 Węglowski Florjan — 3—3; 12—4.
 Wilczek Józef, Ofiara matki Polki i syna Legjonisty — 6—2.
 Witkiewicz Stanisław — 46/47—19.
 Witkowski Tadeusz — 18—20.
 Włodek Prawdzic Roman — 3—13.
 W tajgach Sybiru zginęli za Polskę — 39—13.
 Wyrwiński Wilk Wilhelm — 22—11, 12.
 Wysocki Kazio — 6—2.
 Wyszacki—Brzeski Janusz — 2—6.
 Zagórski Adam — 60/61 — 16, 17.
 Zabili Franka... — 5—11.
 Zaleski Stanisław — 11—13.
 Zaleski Sarjusz Stan. — 54—15.
 Zawadzki Adam — 12—16.
 Zboński Tad. — 5—16.
 Zgon śp. chor. F. Gacka — 5—3.
 Zieliński Zygmunt, gen. — 13—13.
 Zwierzyński—Sław Stanisław — 13—3.
 Zygmunowicz - Janowski Zbigniew — 36—4, 5, 6.
 Żarski Wincenty — 9—14, 11—12.
 Żuliński Tadeusz dr. (Roman Barski) — 6—7.
 Żuławski Jerzy — 4—8.

ILUSTRACJE: RYSUNKI I FOTOGRAFJE.

CMENTARZE, POMNIKI, UROCZYSTOŚCI POGRZEBOWE I ODSŁONIĘCIA POMNIKÓW I TABLIC.

- Choróbskiego grób — 9—7.
 Cmentarzyk obok Techniki we Lwowie — 20—12.
 Cmentarz w „Polskim Lasku“ — 13—4.
 Cmentarz w Greboszowie — 8—4.
 Cmentarz w Wołczecku — 7—6.
 Cmentarz, gdzie pochowano Ceceniowskiego, Zaleskiego i Tarkowskiego — 7—11.
 Tarkowskiego—Czechny grób — 7—8.
 Groby Legjonistów Polskich w Jędrzejowie — 3—3.
 Jakubowskiego Piotra mogiła — 11—9.
 Karskiego pogrzeb w Warszawie — 4—13.
 Kaszubskiego list pisany w więzieniu w Pilźnie przed zasądzeniem — 2—9.
 Kaszubskiego pomnik w Pilźnie — 2—9.
 Kaszubskiego—Króla wydobyte zwłoki — 43—11.
 Klisiewicz grób — 6—5.
 Kobyłki Jana mogiła na cmentarzu w Polskim Lasku — 12—15.
 Krzyczkowskiego zwłoki — 8—13.
 Kwiecińskiego pogrzeb w Miechowie — 3—7.
 Milki grobowiec na cmentarzu w Marcinkowicach — 1—15.
 Mogiły pod Jastkowem — 4—6.
 Mogiły pod Rarańczą — 6—2.
 Nardellego Rudolfa grób — 4—3.
 Nemeczka—Żubra Jana pogrzeb — 11—15.
 Nemeczka—Żubra Jana mogiła — 11—16.
 Niedźwieckiego pogrzeb — 7—14.
 Obóz internowanych w Szeklencze — 37—8.
 Piątka—Herwina grób — 3—4.
 Pogrzeb legj. F. Domagały w Huszcie 1918 — 33—6.
 Pogrzeb poległych pod Rokitną w Rarańczy — 3—16.
 Pomnik Rokitniańczyków w Krakowie — 57—3.
 Pomnik na mogile Kubby-Bojarskiego — 18—4.
 Pomnik legionistów poległych pod Krzywopłotami w Bydlinie — 2—8.
 Pomnik poświęcony 120 leg. pol. poległych pod Mołotkowem — 4—2.
 Pomnik na grobie leg. pol. poległych w Nadwórnie — 4—2.
 Pomnik poległych leg. pol. w Rafajłowej — 4—2.
 Pomnik w Czarkowej — 49—1.
 Proniuka pogrzeb — 9—14.
 Pruszyńskiego Henryka grób — 4—13.
 Sternszusa grób — 4—15.
 Storożyńskiego Władysława grób w Szypocie — 5—4.
 Strzeleckiego pogrzeb w Kirlibabie — 1—14.
 Sulkiwiec grób — 15—14.
 Stefanowicza Kajetana grób na cmentarzu Obr. Lwowa — 21—13.
 Szalita zwłoki — 6—13.
 Tęczy Kondyckiego w Hołubach — 5—5.
 Udołowicza grób — 15—10.
 Uczestnicy uroczystości odsłonięcia tablicy ku czci Prez. Narutowicza — 52—5.
 Wedlera ułana grób w Stanisławowie — 18—7.
 Wojtkiewicza—Wysockiego pogrzeb — 7—15.

OBRONA LWOWA.

- Bastion Cytadeli w czasie walki o Lwów — 20—13.
 Dyplom odznaki IV odcinka — 20—18.
 Działo „Mańka“ w obronie Lwowa. — 38—16.
 Kaplica na cmentarzu Obrońców Lwowa — 20—24.
 Komenda Obrony Lwowa — 20—5.
 Na punkcie obserwac. w Betoniarni. — 39—10.
 Na ulicach Lwowa, pod Cytadelą 1918 r. — 25—7.
 Oddział P. O. W., który 31/X 1918 r. zajął Rzeszę Polską — 27—5.

Odnaki pamiątkowe — 21—14.
 Patrol na ulicach Lwowa w 1918 r. — 21—5.
 Reduta Piłsudskiego we Lwowie — 50—1, 20—1.
 Róg zniszczonego gmachu pocztowego po odbiciu Lwowa 1918 r. — 27—6.
 Samechód opancerzony w czasie obrony Lwowa — 20—12.
 Sejm we Lwowie: palące się skrzydło w 1918 r. — 21—6.
 Spalone koszary artyl. we Lwowie — 50—15.
 Załoga pierwsza Obrony Lwowa w szkole Sienkiewicza — 20—10.

PIŁSUDSKI JÓZEF.

Dom rodzinny J. Piłsudskiego w Żuławie — 24—3.
 Komendant na swej kasztance — 24—1.
 Komendant w czerwcu 1927 r. — 34/35—1.
 Komendant w Kielcach 1926 r. — 26—2.
 Komendant w Krynicy 1928 r. — 42—4.
 Komendant w polu 1916 r. — 32—1.
 Komendant wśród swoich w Sulejówku 1925 — 24—10.
 Komendant z ks. bisk. Bandurskim 1916 — 30—7.
 Marsz. Piłsudski z córeczkami — 46/47—9.
 Marsz. Piłsudski w Nieświeżu — 30—8.
 Marsz. J. Piłsudski w rozmowie z Prez. Państwa I. Mościckim (czerwiec 1926) — 27—1.
 Nacz. Państwa J. Piłsudski nadaje miastu Lwowa order „Virtuti Militari” w 1920 r. — 62—1.
 Nacz. Państwa Marsz. J. Piłsudski odbiera defiladę we Lwowie 1921 r. — 37—3.
 Nacz. Państwa Mar. Józef Piłsudski oddaje rządy prez. Gabr. Narutowiczowi 1922 r. — 28—1.
 Naczelný wódz na froncie lwowskim 1918 r. — 51—1.
 Piłsudski Józef — 1—3, 14; 2—3, 4, 14; 3—10; 4—5; 5—11; 6—14; 7—11; 8—9; 9—9; 19—1, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18; 11—2, 3; 12—8; 13—3; 14—12; 15—3; 17—3; 18—3; 20—6; 22—1; 23—5; 25—6; 26—1; 31—5; 38—11; 40—1; 42—1; 49—4; 52—3; 54—1, 3; 56—3; 58/59—2, 18.
 Piłsudski kom. z mjr. Fleszarem na odcinku 7 p. p. leg. — 13—2.
 Piłsudski na zjeździe Legionistów w 1924 r. w Lublinie — 21—4.
 Piłsudski marszałek dekoruje powstańców — 12—1.
 Piłsudski marszałek dekoruje w Krakowie poległych pod Rokietną — 3—13.
 Piłsudski Józef na Syberji 1887 r. — 24—5; 30—1.
 Piłsudski Józef w gronie rodziny — 24—5.
 Piłsudski J. w latach szkolnych — 24—3.
 Piłsudski z bisk. Bandurskim — 10—13.
 Piłsudski Józef z córeczkami (1923) — 33—3.
 Piłsudski Józef z czasów w X Pawilonie — 46/47—1.
 Piłsudski ze swym sztabem w Kielcach — 1—7; 10—6; 17—12.
 Popiersie Marszałka Piłsudskiego wykute z marmuru przez F. Blaka — 43—1.
 Prez. Mościcki, Marsz. Piłsudski i wicepr. Bartel po konferencji w Zamku — 29—1.
 Przemarsz Strzelców z Komendantem we Lwowie w 1913 r. — 31—1.
 Rzeźba (J. Piłsudskiego) wyk. art. dr. Chmielińskiego 1917 r. — 30—6.
 Sulejówek: „Milusin” — 10—19.
 W Belwederze 1927 r. przysłuchuje się Komendant w gronie swych córeczek i oficerów koncertowi Radjo — 30—5.

Zdjęcie w Kaliszu 1927 r. — 36—1.
 Zakopane: Przegląd Strzelców. Ćwiczenia szkoły letniej Związku strzel. — 10—4; 17—7.

PORTRETY I GRUPY PORTRETOWE.

Aleksandrowicz Konstanty — 19—15.
 Anczyk Wład. — 33—12.
 Baczyński Karol — 20—5.
 Baczyński Zdzisław — 51—13.
 Bagniewski Juliusz — 11—14.
 Białoskórski Stan. — 38—14.
 Bandurski ks. bisk. w czasie przemowy w Wilnie — 48—4.
 Bandurski ks. bisk. nad Styrem 1916 r. — 36—2.
 Bandurski dr. ks. biskup wśród legionistów — 5—2.
 Bartha de Weydenthall (Borucki) — 28—15; 27—11.
 Bataglia Andrzej — 20—4.
 Batalion warszawski w r. 1915 — 5—10.
 Beliniacy — 4—14.
 Berbecki Leon — 2—11; 15—2.
 Berbeckiego pułk. rannego transport — 14—10.
 Bertley Kaz. — 27—12.
 Biernacki-Kostek por. — 36—4.
 Bilety N. K. N. na Skarb wojenny — 40—5.
 Bitschan Jerzy — 20—23.
 Bobrowski Zdzisław Zygm. — 25—11.
 Boerner Ign. — 56—3.
 Bojarski-Kuba Kazimierz — 2—7; 52—9.
 Borkowski Dunin Józef — 40—14.
 Buchowiecki Stefan, gen. — 32—14.
 Bursa Gwido — 44—11.
 Brygada I. oficerowie 1915—1916 — 17—21, 22.
 Brzoza-Brzezina Ottokar — 8—14.
 Ceceniowski Izidor — 6—8.
 Cerkiewicz Stan. — 23—13.
 Czerwiec Kaz. — 25—14.
 Charzewski Stanisław — 13—7.
 Chmura Stefan — 14—5.
 Chołodecki-Białynia Józef — 38—3.
 Choróbski Stanisław — 9—7.
 Czech Feliks — 9—15.
 Daniłowski Gustaw — 40—14.
 Daszyński Fel. — 30—9.
 Daszyński Ignacy — 49—3.
 Dąbrowski Marjan — 32—15.
 Dąbrowski Tadeusz — 8—8.
 Długosz-Tetera Stanisław — 4—9, 5—5.
 Dreszer-Słomka Eugenjusz — 4—4.
 Dudzieniec-Krak Stefan — 2—15.
 Durski Karol — 1—8.
 Dziewanowski Michał — 25—16.
 Estkowski Estken Stanisław — 29—7.
 Eydziatowicz, major — 21—8.
 Falkowski Czesław — 12—14.
 Falkowski Klemens — 12—14.
 Felsztyn Roman — 22—13, 22—15.
 Fleszar-Satyr Albin — 16—3.
 Furgalski-Wyrwa Tadeusz — 14—7, 8, 17—8.
 Głowiński Bolesław — 27—15.
 Głuchowski Janusz rotm. — 34/35—14.
 Górecki Roman — 23—3.
 Górecki Roman w więzieniu w Huszt — 18—8.
 Grabscy: Jan, Helena, Tadeusz — 23—9.
 Grechowicz Józef — 8—11.
 Grobowiec śp. R. Felsztyna — 25—15.
 Grudziński-Pększyc Franciszek — 3—9, 33—7.
 Grupa Legj. z 11 kompanji 4 pp. pod Opłową 1916 r. — 30—14.
 Grupa lekarzy legj. w Benjaminowie — 34/35—4.

Grupa poległych w 1918—1920 — 38—13.

Grzesicki pułk. w polu 1915 — 11—8.

Hajec Jan — 13—6.

Haller Józef — 1—8, 23—3.

Hamerlak Fr. — 18—19.

Heil Wilhelm — 4—8.

Heilpern Bolesław Konrad — 11—14.

Hejnisz Michał — 36—14.

Hirsch Rafał — 52—4.

Hirschler Adam — 1—9.

Iwbul Ludwik — 13—8.

Izdebski Stanisław — 14—5.

Jägermann Józef — 20—24.

Jabłoński Ant. — Zdźisław — 34/35—18.

Jabłoński Wład. — 26—10.

Jania St. 11 komp. 4 pp. Leg. — 48—8.

Janicki Józef — 13—7.

Janiszewski Zygmunt — 25—13.

Jankowski Kazimierz — 37—13.

Jankowski Włodz. — 20—14.

Januszajtis Marjan — 5—15.

Jaszczyk Tadeusz — 20—23.

Jaworowski Świętopełk — 5—9.

Kadrówka pierwsza, Oficerowie — 1—2, 17—15.

Kamiński Wiktor dr. — 21—10.

Kamiński A. — 20—4.

Karasiewicz — Tokarzewski — 20—19.

Karski Kazimierz — 4—13.

Kaszubski—Król Stanisław — 8—6, 41—4, 42—3, 43—10, 43—11.

Kisielnicki Topór Jerzy — 5—12.

Klisiewicz Józef — 6—5.

Kochanowski St. rotm. — 32—6.

Kolbuszowski Wład. — 20—20.

Komenda placu w Sławkowie 1915 r. — 23—7.

Konieczny Włodzimierz — 14—3, 5.

Korczak Józef (Piotr) — 32—15.

Kossakowski Adam — Orwid — 5—14.

Kostynowicz Każ. — 46/47—19.

Krajewski Marceli — 2—2.

Krynicky — Tymkowicz Stanisław — 1—13.

Krzyczkowski Kazimierz — 8—12.

Kuhn Emil Maksymilian — 20—22.

Kulezycki Jerzy — 32—15.

Kulczyński Leon — 6—12.

Kulakowski Wojciech — 21—11.

Kunicki Robert — 1—12.

Kurpiel Tadeusz — 6—3.

Kwieciński—Oset Mieczysław — 3—5.

Lenczner Stan. — 23—13.

Lenczowski ks. Kosma — 28—5.

Lenczyński Łyżko Wacław — 28—12.

Libański Mściśław — 33—11.

Limanowski Bolesław — 8—13.

Lipiński—Socha W. dr. — 36—15, 53—15.

Lis—Kula — 25—11, 42—16, 43—2.

Litwinowicz A. (Grubszy) — 2—11.

Lwowiacy, strzelcy i drużyniacy — 9—6.

Łebkowski Maksym — 27—13.

Łobodziński Jan — 37—15.

Łubieński R. — 32—5.

Łysek Jan — 7—9, 62—13, 65—11.

Majewski Konstanty — 7—10.

Maksymowicz Nawrot Roman — 4—9.

Mansperl—Chaber Bronisław — 6—10.

Marusiński—Lelum Mieczysław — 15—4.

Maślukiewicz Karol — 20—21.

Mączka Józef — 22—10.

Maczyński Czesław — 20—5.

Mazanowski Marjan — 23—10.

Mazurkiewicz Tad. — 27—10.

Merak Juljusz — 37—15.

Michalewski Adam — 21—11.

Miechoński Leopold — 21—10.

Milko Władysław — 1—5, 58/59—22.

Minkiewicz Henryk — 2—11.

Mlicki—Jarmuż Djonizy — 38—15.

Młodzianowski—Dąbrowa udziela lekcji rysun-

ków por. Nilskiemu w Szczypiornie — 27—7.

Mogiła śp. Jana Wojtkiewicza — 31—3.

Moraczewski Jędrzej — 56—5.

Mościcki Bolesław — 27—13.

Na pozycji u pułk. Roji 6/8 1915 r. — 34/35—5.

Nardelli Rudolf — 9—4.

Nehring—Luty Aleksander — 18—13.

Nemeczek—Żubr Jan — 15—18.

Neugebauer—Norwid Mieczysław — 5—12, 8—10.

Norwid i Jakubski pod Sitowiczami — 12—10.

Oficerowie 4 pp. Leg. — 31—7.

Ohly Marjan — 46/47—19.

Ostrowski (Oster) Tadeusz — 4—12, 15—11.

Panaś Józef ks. w wojsk. więzieniu austr. — 22—2.

Panaś Józef ks. kapelan Leg. pol. — 12—7.

Panejko Władysław — 7—5.

Petlura w rozmowie z gen. Rydzem — 59—5.

Piątek—Herwin Kazimierz — 1—4.

Pierwszy transport Legj. w Udine 1918 — 52—9.

Podgórski Jerzy — 29—7.

Pokładnik Stan. — 37—13.

Polskiego Komitetu Ochotników na Węgrzech, członkowie — 11—11.

Poniński Łódzia Antoni — 38—15.

Popowicz Bolesław — 15—18.

Powierza Stan. — 39—14.

Prażmowski—Belina Władysław — 4—11.

Prokop Antoni — 20—21.

Prystor Aleks. — 56—3.

Przed odjazdem do armji austr. — 37—7.

Przepilińska—Singer Józefa z mężem — 20—21.

Pułk 5 p.: Oficerowie w ziemiance — 14—6, 15—5.

Radzikowski Stan. — 22—14.

Rapaport Zygmunt — 7—7.

Redakcja „Zuchowatego“ w 5 pp. Bdy Piłsudskiego w 1916 r. — 22—7.

Reich Stanisław — 9—11.

Riedl Stan. — 29—6.

Rogowski Józef — 37—14.

Roja Bolesław — 2—12, 8—7, 45—8, 20—9.

Roliński Janusz — 11—12.

Romer Bronisław — 27—12.

Rotwand Jan — 15—6.

Ruebenbauer Każ., Ruebenbauer Wład. — 29—6.

Rutkowski Bolesław — 15—19.

Rydz Śmigły Edward — 1—7.

Rylski, Jakubski, Kochanowski — 7—12.

Schemchtel—Sikorski Zygmunt — 20—23.

Senowski Roman — 34/35—17.

Siemaszko Antoni — 2—15.

Siemaszko Wojciech — 20—15.

Sieradzki Jerzy — 21—11.

Sieroszewski Wacław Beliniak — 28—3.

Sikorski Władysław — 4—13.

Sikorski gen. i biskup Bandurski — 17—17.

Skibniewski Włodz. — 50—5.

Składkowski Sławoj — 56—3.

Skulski Miecz. — 24—15.

Skrzyński Józef — 14—15.

Sochocki Zdźisław — 20—24.

Smoła Marjan — 20—22.

Smyczyński Stach — 25—13.

Śniadowski Marceli — 20—9.

Sosnkowski Kazimierz — 1—5, 2—4.
 Spiechowicz—Boruta St. — 20—5, 23—3.
 Spiegel Karol — 38—15.
 Stachiewicz J. gen. Bdy — 41—3.
 Stachiewicz, Piskor, Świtalski — 46/47—13.
 Stacja zborna Leg. pol. w Budapeszcie — 16—7.
 Stasfny Bol. — 38—15.
 Staszekiewicz Kaz. Bogusław — 20—24.
 Steinhaus Władysław — 8—12.
 Sternszus Adolf — 4—15.
 Storożyński Władysław — 5—15.
 Styczyński Mściśław Stanisław — 14—2.
 Sulkiewicz Aleksander — 15—13.
 Syroczyński Leon — 15—20.
 Szafranski Bron. — 26—11.
 Szalit Edmund w okopach — 6—13.
 Szczepański Fel. — 63—14.
 Szpanier Mieczysław Edward — 21—11.
 Szpiech Stan. — 23—13.
 Szumski Stanisław — 6—6.
 Śliwiński Hipolit — 17—6.
 Święcone w Benjaminowie — 37—6.
 Świtalski Kaz. — 56—3.
 Tarkowski—Czechna Zygmunt — 7—8.
 Tarnawski Henryk Józef — 21—9.
 Tatomir Jan, Balzar Fr., Naormiakowski Marjan — 45—9.
 Terlecki Andrzej Tad. — 29—3.
 Trześniowski—Tatar Zdzisław — 20—8.
 Turski Tad. — 39—15.
 Tyszkiewicz Bronisław — 21—12.
 Twarowski Pilawa Miecz. — 39—13.
 Udołowicz Rudolf — 15—9.
 Uiberall Ludwik — 21—9.
 Wackermann Jan Czesław — 14—5.
 Wasilewski R. — 20—4.
 Wagner Tadeusz Piotr — 26—11.
 Warchałowski Roman — 6—15.
 Warski R. — 28—15.
 Wąsowicz Zbigniew — 3—12, 57—2.
 Wąsowicz przemawia do ludności w Sławkowie 1915 r. — 24—14.
 Weese Tad. — 40—13.
 Werl 1918 r. — 37—12.
 Węgrzynowscy Leon i Adam — 26—9.
 Witkiewicz Stan. — 46/47—19.
 Włodek Roman — 3—15.
 Wyrwiński—Wilk Wilhelm — 22—11.
 Wysocki Kazimierz — 11—4.
 Zagórski mjr. — 23—4.
 Zaleski Stanisław — 34—15.
 Zamorski—Kordjan — 19—7.
 Zawadzki Janusz — 8—14.
 Zboromirski Wład. — 27—12.
 Zieliński Zyg. — 1—8, 13—13, 22—3; 58/59—16.
 Związku strzel. w Krakowie starszyzna — 17—5.
 Zwierzyński—Sław Stanisław — 13—5.
 Zygmuntowicz—Janowski Zh. — 36—4, 5.
 Zygmuntowicz Z., W. Wąsowicz, i podof. J. Czech i J. Berek — 24—14.
 Zygmuntowicz Zygmunt — 20—14.
 Żarski Wincenty — 11—12.
 Żeligowski Łucjan — 21—2.
 Żołnierz niem. Dobek — 34/35—4.

Żuliński Tadeusz — 6—7.
 Żuławski Jerzy — 4—8.
 Żymierski Michał — 5—14.

SZLAKIEM LEGJONÓW I W. P. — 1914—1918.

Baranowicze: Sanitarjat I Br. — 16—16.
 Beliniak (sylwetka wycięta w 1916 r. przez ucznia Zygmuntowicza — Janowskiego) — 39—6.
 Beliniacy 1914 r. — 58/59—7, 17—20, 16—13.
 Brygada I. Typy — 17—9, 26—4, 27—2, 3.
 Cerkiew w Dulfalwa — 30—12.
 Czwartacy na patrolu — 6—1.
 Czwartak z 1915—1916 — 9—1.
 Ćwiczenia Szkoły Letniej Zw. Strzel. w Zakopanem — 1913 r. — 46/47—5.
 Defilada Strzelców w Krakowie 1912. — 46/47—3.
 Dekoracja taborytów I Br. — 17—19.
 Dekoracja „Za wierną służbę” — 17—20.
 Dom noclegowy Żoł. Pol. w Kijowie — 39—2.
 Droga do Optowej — 23—1.
 Drużyna Strzel. w Kleparowie 1914 r. — 58/59—10.
 Dubniaki: msza św. — 17—19.
 „Dyplom” więźnia polit. w Lublinie — 46/47—7.
 Dworek w Mołotkowie — 28—7, 62—3.
 Granatnik na reducie Piłsudskiego 1916 r. — 33—11.
 Internowani w Bursie w Kołomyży 1919 r. — 57—8.
 Kapituła orderu „Virtuti Militari” — 10—16.
 Kaplica czwartaków pod Optową — 16—1.
 Kędy Moskal przeszedł — 5—1.
 Kielce: msza św. — 17—13, 14.
 Klub sport. I Br. z nad Nidy — 12—5.
 Kołki: defilada saperów — 16—10.
 Kościuchnowka — 7—6, 13—6.
 Koszyszcze: Okopy 4 p. p. L. p. — 7—1.
 Legjoniści internowani w Szaldobosz — 12—2.
 Legjoniści na froncie włoskim — 18—15.
 Manewry związku strzel. na Podhalu — 1—11.
 Nadwórny i okolice szkic — 16—17.
 Nad Styrem 1916 r. — 14—6, 21—1.
 Na pozycji por. Wielkopolanina — 19—3.
 Obóz jeńców intern. w Kosaczowie — 60/61—9.
 Odpoczynek w Kętach 1915 r. — 23—5.
 Odznaki Legjonowe 1914—1918 — 63—7.
 Optowa — 16—14, 18.
 Osiedle 4 p. p. L. p. nad Styrem — 8—1.
 Pułk 5 p. Okopy w kwietniu 1916 — 13—9, 9—13.
 Pierwsza Kadrowa przed wymarszem 6/8 1914 — 58/59—1.
 Pluton Strzelców z Orłowej 1914 r. — 46/47—11.
 Rafajłowa — 4—2, 3; 21—15.
 Strzelcy w Dziedzicach 1914 r. — 46/47—6.
 Szarże pierwszej Kadrowej Kompanji — 17—16.
 Szarża pod Rokitną — 3—1, 57—1.
 Szkoła podehor. w Bolechow 1918 r. — 28—10.
 W Szczypiornie — odwiedzają panie internow. legjon. — 27—8.
 Wejście I Bdy do Kowla 1915 r. — 58/59—14.
 Więźniowie ideowi w Lublinie — 40—12.
 Wilno. Góra Trzech Krzyży — 21—7. Przedmieście Śnipiszki — 21—7; 56—1.
 Wyrób pierścionków — 6—3.
 Z życia w obozie w Szczypiornie — 34/35—4.

